

Poštnina plačana v gotovini.

MISEL IN DELO

KULTURNA IN
SOCIALNA REVIVA

Č L A N K I
ZA BOLJŠI MEDNARODNI RED // A. Melik: POLITIČ-
NOGEOGRAFSKE OSNOVE JUGOSLAVIJE // Dr. S. Ile-
šič: SODOBNA POLITIKA »PROSTORA« // Dr. Ivan
Hribar: SOJUZ SOVJETSKIH SOCIJALISTIČESKIH
RESPUBLIK (SSSR), II. // Dr. ing. Č. Nagode: GOSPO-
DARSTVO SLOVENCEV V JUGOSLOVANSKI DRŽAVI
PA V SLOVENSKI BANOVINI; RUDE

O B Z O R N I K
Ivan Hribar — doctor h. c. // Mladina ustvarja novo zgo-
dovino (Vek. Spindler) // Odmevi mladinske akcije (Verko)
Druga vojna pomlad (Dr. B. Vrčon) // Načelo samoodloč-
be narodov (Odon šorli) // Novi angleški socializem
(Bojan Ribnikar) // Machiavelli in fašizem (Scrutator)
Nemška manjšina na Slovaškem (P. P.)

P O R O Č I L A
»Družinske večernice« (Inko) // Narodno-jezikovne opom-
be k nekemu novemu romanu (P. P.) // Dolfe Schauer:
Naša prva zadruga (Dr. S. M.) // Narodnostne prilike
v SSSR (P. P.)

D O K U M E N T I
Zapisnik dveh važnih razgovorov iz leta 1917. — Izjava slo-
venskih revij 23. III. 1939. — Spomenica Jugoslov. akad. d.
»Jadran« 2. X. 1939.

D R O B T I N E
VII. FEBRUAR-MAREC 1941 2.-3.

MISEL IN DELO, kulturna in socialna revija, izhaja mesečno.
Redakcija 2.-3. zvezka zaključena 13. marca 1941

Naročnina: za celo leto 60 din, za pol leta 30 din, posamezni zvezek 6 din.
Za inozemstvo celoletna naročnina 90 din.

Uprava: v Ljubljani na Gosposvetski cesti 4, poštni predal 322.

Uredniški odbor: dr. Stojan Bajič, dr. Lavo Čermelj, dr. Fran Spiller-Muys
in dr. Alojz Zalokar.

Izdajateljstvo in založništvo: Nacionalni akademski tisk, zadruga z o. j. v Ljubljani. Predstavniki: dr. Alojz Zalokar.

Tiska: Narodna tiskarna v Ljubljani. (Predstavniki Fran Jeran.)

Uredništvo je prejelo:

Knjige in brošure:

Mira Pucova: Obraz v zrcalu. Roman v petih delih. Izdala Tiskovna zadruga v Ljubljani 1941. — Strani 400, 8°, cena: broš. 115 din, v platno vez. 130 din, v pol-usnje 142 din. — Roman zajema dramo življenja lepe meščanske žene in slika slovensko socialno življenje v dobi pred svetovno vojno, med vojno in po vojni. Živo so naslikane osebe in njihove usode (mož Vital, žena Henrijeta, njeni ljubimci Pavel, dr. Grkovič in Gordun ter hči Vita). Slika pogubnost iskanja sreče v lovu za bogastvom. — Knjigo je opremil slikar Miha Maleš.

Josipa Murna-Aleksandrova Izbrane pesmi. V Ljubljani pri Akademski založbi 1940. Izbral in skrb za besedilo je imel Avgust Pirjevec. Risbe je izvršil Miroslav Oražem. — Miniaturna žepna izdaja na finem domačem papirju, zlata obreza, vezava v usnje, cena 20 din.

Milan Selaković: Slikarstvo Krste Hegedušića. Izdala Umjetnička biblioteka v Zagrebu 1940. Monografija o socialnem slikarstvu umetniške skupine »Zemlja«, ki jo je ustanovil l. 1929. K. Hegedušić. To je bila umetnost, »koja bolje osjeća istinu od ljepote«, to je struja naturalizma. Hegedušić je razstavljal po večjih mestih doma v Jugoslaviji, i v Sofiji, Krakovu, Parizu, v Londonu in drugod ter je sedaj v 40. letu svojega življenja ves aktiven v novih načrtih.

Dr. Đuro Orlić: Dubrovačka kultura. Opažanja o terapeutskim i profilaktičkim uticajima. Sa 22 slike. Izdal »Turistički savez« v Dubrovniku 1941. Strani 56.

Mirko Kus-Nikolajev: Ljenu, Trocki, Staljin. S uvodom dra. M. Čurčina. Izdala »Nova Evropa«, Zagreb, 1941. Strani 78, cena 20 din.

M. Iljin i E. Segal: Kako je čovjek postao divom. Preveo S. Kranjčević. Obravnavava vprašanje življenjskega prostora in borbe za življenje v prirodi v zvezi z geološkim razvojem zemlje, rastlinstva in živalstva. Knjiga obsega 212 strani s 13 slikami. Broš. 25 din, vez. 32 din. »Hrvatska Naklada«, Zagreb, Frankopanska br. 7.

»Narodna seljačka stranka«. Osnovna načela, program in statut skupine priateljev Milana Pribićevića, »grupe Dragoljuba Jovanovića« i »Zemljoradničke levice«. Drugo izdanje. Beograd 1940, Bana Jelačića br. 11.

Za boljši mednarodni red

»... Na prelomu med dvema dobama se pripravlja v svetu nov, pravičnejši red. Ta red novega življenja med narodi in posamezniki more biti osnovan le na večnih нравnih zakonih enake pravice in svobode za vse ter na vzajemnih dolžnostih in skupnih nalogah človeštva. Uveljaviti se more in sme samo po prostovoljnem pristanku vseh. Zato mora biti vsak narod poklican k oblikovanju bodočega mednarodnega in notranjega reda. K temu zgodovinskemu poslanstvu je poklican tudi naš narod. Vloga naše države in slovenskega naroda bo pri tem takšna, kakršno si bomo sami priborili«. (Iz proglasa vidnejših političnih delavcev naprednih skupin, objavljenega v naši prejšnji številki).

Dogodki v svetu nas postavljajo pred najtežje preizkušnje. Kakor mora posameznik, ko ga življenje postavi pred odločitve, od katerih je odvisna vsa njegova nadaljnja življenjska pot, zbrati vse svoje sile, ohraniti mirnost in razsodnost ter se odločiti brez oklevanj, tako mora tudi narod v enakem položaju pokazati vse svoje najvišje vrline, ako naj brez posledic za svoj nadaljnji obstoj izbere pravo odločitev. Vodilo njegove odločitve pa je v takšnih težkih trenutkih njegov življenjski interes.

Ideologije imajo v razvoju človeštva veliko vlogo. One so v marsičem gibalo dejanj. Toda sedaj, ko gre za odločitve med biti in ne biti, niso važne ideologije. Interes življenjskega obstanka je potisnjen na prvo mesto. Kakor osredotoči posameznik v življenjski nevarnosti vso svojo pozornost najprej na rešitev svojega golega življenja in mu je vse drugo postransko, tako mora biti tudi za državo v teh časih prva skrb njena rešitev.

Velikim narodom, ki hočejo gospodovati drugim, so ideologije navadno le sredstvo v njihovi borbi, a niti njim ne morejo biti same sebi namen. Še manj so to seveda malim narodom, ki morajo zaradi gospodovalnih teženj drugih misliti predvsem na svoj obstoj. Zato se mali narodi še prav posebej ne morejo ogrevati za ideje, ki jim kakor koli odrekajo njih najsvetejšo pravico: pravico do samostojnega in svobodnega življenja, ki ga nihče ne sme samovoljno utesnjevati. Omejevat ga morejo in smejo samo »vzajemne dolžnosti in skupne naloge človeštva«, kakor je to pravilno poudarila naša napredna mladina, ko je tudi k temu vprašanju zavzela svoje jasno in odločno stališče. Kakor bi bila mednarodna anarhija v nasprotju z življenjskimi interesi vseh narodov in vsakega posebej, tako bi nas tudi samovolja tega ali onega naroda v mednarodnih zadevah vodila samo do te najnižje stopnje mednarodnega sožitja, daleč v stran od vseh нравnih temeljev človeškega življenja, ki so večni in nespremenljivi. Lahko jih kdo, ki silo dvigne nad moralo, krši in prekrši, a trajno jih odpraviti ne more, ker bi se sicer sam odrekel pravici do življenja.

Ko se v svetu bije borba za goli obstoj posameznikov in narodov, so vsa ideološka razmišljanja podrejenega pomena spričo življenjske potrebe vsakega naroda zase po samoohranitvi. S to potrebo so ideologije le toliko povezane, v kolikor dejstvovanje nasprotnih ideologij neposredno izzove interes samoohranitve. Ako se pojavljajo ideologije, ki odrekajo narodom pravico do samostojnosti, je povsem naravno, da se ogroženi narodi oprijemajo ideologij, ki takšno pravico priznavajo. Svobodni narodi se nikdar ne morejo navdušiti za zamisli kakršnega koli gospodstva tega ali onega naroda nad drugimi narodi. Ni pa nobene ovire, da ne bi sprejeli zamisli svoje prostovoljne vključitve v širšo mednarodno skupnost, zgrajeno na vzajemnih nalogah in dolžnostih človeštva. To bi bila priključitev enakih enakim zaradi skupnih koristi, ne pa podreditve nekaterih v službi drugim. Zato si svobodni narodi ne morejo zamišljati nobene mednarodne ureditve brez zavarovanja enakih pravic in dolžnosti za vse. Takšna ureditev je mogoča le na trdni federativni osnovi, izvedeni z upoštevanjem vseh, na osnovi zavarovanja ločenih in skupnih interesov. Le tako morejo biti zavarovani življenjski interesi vsakega naroda zase, pa najsi je zaradi skupnih potreb področje samostojnega uveljavljanja še tako omejeno.

Sociološke razlike med velikimi in malimi državami ni mogoče odstraniti, toda napačno bi bilo iz tega izvajati sklep o večjih pravicah večjih držav nasproti manjšim. Večjim pravicam odgovarjajo predvsem večje dolžnosti. Razen tega ni mogoče nobenega naroda izključevati iz mednarodne skupnosti kot enakopravnega činitelja samo zaradi števila njegovih članov. Res je, da se niso vse male države pokazale sposobne doprinesti skrajne žrtve za svoj obstoj in razvoj, toda poznamo med njimi tudi zgovorne primere narodnega ponosa, hrabrosti in ljubezni do svobode, ki bodo vedno blesteli v zgodovini. Že samo ti primeri dokazujejo življenjsko sposobnost malih držav, njih pravico do življenja, pravico do samostojnosti, neodvisnosti in svobode, pravico do samostojne politike ter samostojnega presojanja lastnih interesov. Zato imajo vsi svobodni narodi pravico, da odklonijo sleherni poskus zapleta malih držav v vojno za cilje, ki so nasprotni interesom samostojnega življenja narodov. Nihče ne sme siliti malih držav, da naj izvrše samomor. Vsakdo pa jih lahko vodi v boljšo mednarodno organizacijo, ki jim jamči vse njihove življenjske pravice. Za takšno organizacijo ne le ne bo težko malih držav pridobiti, temveč bo njihovo sodelovanje pri njenem uresničenju tudi nujno potrebno. V tem sodelovanju vidimo nadaljnji življenjski interes vseh malih in srednje velikih držav v tej vojni. Zanj se je vredno boriti, zanj je vredno tudi veliko žrtvovati.

Naš narod je s svojimi žrtvami v preteklosti izkazal pred vsem svetom svojo nedotakljivo pravico do življenja, svobode in neodvisnosti v lastni narodni državi Jugoslaviji. Za ohranjanje te pravice ne more biti tudi v

bodoče nobena cena previsoka. Po svoji posebni zemljepisni legi in navezanosti na narode z istimi interesi pa se seveda ne moremo zadovoljiti samo s čuvanjem tega, kar je naše, temveč smo mimo najvišjih državnih interesov dolžni zgraditi tudi širšo balkansko-podunavsko skupnost, ki jo hočemo uresničiti z razumevanjem za težnje drugih narodov na tem področju, s sodelovanjem z njimi na enakopravni osnovi ter z njihovo vzporeditvijo z nami v skupnem okviru, ki naj enkrat za vselej prepreči, da bi se na tem prostoru mogli še nadalje uveljavljati tuji vplivi in križati tuji interesi. Pri tem nas mora voditi stvarno presojanje položaja, ki naj nam pomaga odstranjevati vse vzroke medsebojnih nesoglasij, saj nam prav ta vojna zgovorno dokazuje, kakšne usodne posledice lahko nastopijo zaradi medsebojne razdvojenosti držav, ki so sicer objektivno navezane druga na drugo na življenje in smrt. Balkanska skupnost po tej vojni ne sme več biti samo prazna fraza!

Kot slovanska država pa bomo po tem konfliktu prisiljeni resno proučiti tudi vprašanje medсловanskih odnosov, seveda na kar najbolj realni osnovi. To proučevanje naj računa z dejstvi, vendar naj se mimo vseh ovir tudi trudi, da ne glede na posebne notranjepolitične razmere v posameznih slovanskih državah najde oblike trajnega medсловanskega sodelovanja na osnovi neposrednega izravnave medsebojnih nesoglasij, skupne interesne povezanosti ter medsebojnega spoštovanja. Tako je po našem mnenju trezno formuliran naš bodoči slovanski program, ki se nam ga samo zaradi nasprotnih teženj tuje propagande res ni treba nič sramovati, dasi to nekateri neupravičeno poudarjajo. Nobenega dvoma ni, da bo sporazum med Slovani eden izmed stebrov in pogojev bodoče pravične ureditve Evrope in sveta, seveda za ceno izločitve vseh tujih vplivov in zunanjega intrigiranja iz slovanskih držav. Kdor misli drugače, dokazuje, da mu dejansko ni za pravično ureditev Evrope in sveta, zlasti ne za federativno ureditev naše celine, ker si takšnega urejenega sožitja narodov ne moremo zamišljati brez urejene vzporeditve slovanskih narodov kot enega najpomembnejših činiteljev Evrope. Samo Slovani lahko končno ustvarijo tudi sintezo vzhoda in zapada, brez te pa si evropskega miru spet ne moremo predstavljati. Zato nam je tuje vsako izločanje realne medсловanske politike iz programa slovanskih držav. Južni Slovani stoje v tem pogledu pred enakimi problemi kakor severni, dosedanje izkušnje pa nam lahko vzbujajo nado, da bo v bodoče tudi slovanska politika realno reformirana, kakor bo po tej vojni marsikaj spremenjeno v duhu bridkih spoznanj preteklosti.

»Tudi mi smo del one balkanske skupnosti, ki naj v sedanjem konfliktu zavaruje svoje najelementarnejše življenjske interese«.

Iz uvodnika »Čigav je Balkan?« Misel in delo, februar-marec 1940).

POLITIČNOGEOGRAFSKE OSNOVE JUGOSLAVIJE

Kadar obravnavamo osnove naše političnogeografske pozicije, se moramo vedno znova opreti na staro ugotovitev o trojni prirodi našega državnega ozemlja. Velika večina države pripada Balkanskemu polotoku, zavzemajoč njegov severnozahodni del, toda tudi prostrano osrednje področje s prometno silno važno osnovnico Moravsko-Vardarske doline. Dasi leži ozemlje Jugoslavije na zapadni polovici Balkanskega polotoka, je vendarle z Moravsko in Vardarsko dolino v posesti centralnih delov polotoka in ima s tem osnove za osrednjo ter za vodilno balkansko državo.

Z dolgo južnozapadno stranjo se Jugoslavija naslanja na Jadransko morje, kjer jej pripada del jadranskega primorja, tipičen kos mediteranskega sveta. S posegom v jadransko področje je Jugoslavija tudi sredozemska država ter je na politično- ter gospodarsko-geografskih problemih Sredozemlja zainteresirana po svoji legi in gospodarstvu, tem bolj, ko je Jadran le sorazmerno ozko morje in ko se je tudi Solunskemu zalivu približala jako krepko.

S svojim severnim delom, z deželami tostran Donave in Save, sega Jugoslavija v srednjeevropsko področje. Glavni del tega pripada robju Panonske kotline in zavzema lepe rodovitne ravnine velikega nižavja ob srednji Donavi. S Slovenijo sega še na jugovzhodni del Alp, zavzemajoč prav tisti del alpskega vznožja, po katerem je od nekdanj tekla pot iz srednje Evrope na Jadran ter v Italijo. S svojim alpskim ter panonskim ozemljem je Jugoslavija neposredno povezana s srednjo Evropo in njenimi usodami.

Bilo bi zelo napak, ako bi presojali pomembnost posameznih sestavin po obsežnosti ozemelj, pripadajočih trem osnovnim enotam. Balkanske dežele so najobsežnejše, toda hkrati na splošno najredkeje obljudene, dasi se v njih prebivalstvo po prirodi najhitreje množi in ostaja najbolj zvesto grudi ter patrijarhalni tradiciji. Pokrajine severno od Donave in Save ter Kolpe zavzemajo samo 26% celotnega državnega ozemlja, toda v njih biva 35% vsega prebivalstva države. V severnem delu Jugoslavije so poglavitne naše žitnice in važni živinorejski predeli, tu pridelajo glavne množine naše pšenice in koruze, zato je povsem umljivo, da se previšek pridelka izvažna v srednjeevropska tržišča, kamor je vrh tega po Donavi olajšan promet. Prevladujoča ravnina, dediščina po nekdanji politični povezanosti in gospodarskem sožitju ter usmerjenost trgovinsko-gospodarskih stikov so med vzroki, da drži čez državno mejo na srednjeevropsko stran preko 30 železnic, med tem ko jih na balkanskem področju prekorači mejnico samo troje, ena v Bolgarijo, a dve v Grčijo. Iz naznačenih vzrokov prihajajo dostopi

do Jadrana manj do uveljavljenja, nego bi bilo pričakovati ob splošnih ugodnostih morskih poti.

Prometnogeografsko je osnovne važnosti dejstvo, da je ves južnozapadni pas države in vse osrednje ozemlje zelo gorato, slabo prehodno, pa tudi najmanj obljudeno in da pripada spričo tega funkcija glavnega prometnega ožilja dolinama Savski ter Moravsko-Vardarski. Toda obe imata neugodno svojstvo, da potekata po periferiji državnega ozemlja, v velikem skoro vzporedno z državno mejo, a nedaleč od nje. V gospodarskem in strateškem pogledu je obmejna lega pglavitnih prometnih žil dokaj kočljiva stvar. Ni čuda, da je že zgodaj nastala težnja, ojačiti moravsko-vardarsko magistralo z gradnjo več ali manj vzporedne pomožne železnice skozi Kragujevac, Kraljevo in Kosovsko Mitrovico. Podobno stremljenje, ojačiti savsko prometno žilo z vzporedno pomožno železnico od Banja Luke na Doboj, Tuzlo, Valjevo in Kraljevo, se je jelo realizirati šele nedavno. Naša najbolj naseljena, gospodarsko in populacijsko najvažnejša področja ležijo ob obeh glavnih žilah, domala vsa večja mesta so ob njih, a ob stiku obeh stoji državna prestolnica, Beograd. Ko čujemo včasih, kako govorijo o geografskem središču Jugoslavije, ki da je nekje med Sarajevom in Užicem, moramo pripomniti, da gre pri tem dejansko samo za geometrijsko središče, ki pa je določeno popolnoma mehanično. Saj ta geometrijski center ne bi bil izraz prirodnih središčnih svojstev, niti pokrajinskih, niti prometnih, ne gospodarskih, ne kulturnopolitičnih, ustanova brez ustrezajoče dinamike. Popolno nasprotje živi vlogi Beograda, nastalega ob naravnem prometnem vozlišču svetovnih dimenzij, vodnih in kopnih poti, a vrh tega sredi najrodovitnejše in gosto obljudene ter po prirodi bogate panonske in šumadinske pokrajine. Beograd je veljal v vseh časih za ključ do Balkana, vrata, ki je skoz nje šel prehod s polotoka in z Bližnjega vzhoda v nižavje ob srednji Donavi ter dalje v srednjo Evropo. Samo kraji ob morskih ožinah dardanelsko-carigrajskih se morejo po strateški legi kosati s postojanko starodavnega Belega grada. V Moravsko-Vardarski dolini sta jako važni dve postojanki, obe v prirodnem križišču zapornega značaja, gospodujoči nad dostopi v centralno balkansko območje, v njega osrčje. Prva od njih je Niš, druga je starodavno Skoplje; skozi stoletja sta zagotavljali obvlado osredja Balkanskega polotoka in vedno znova sta vršili vlogo prometnih križišč širokega območja.

Na savski poti je v zgornjem delu, v Ljubljanski kotlini, prirodno križišče osnovnega pomena, pa zelo svojevrstnega značaja. Tu poteka čez Savo že naznačena obalpska pot, ki spada med evropske prometne žile prvega reda. Tu je mogoče iz srednje Evrope po najkrajši poti in ob najmanjših ovirah do južnega morja in v deželo južnega sonca. Kako ogromnega pomena je prirodni prehod »slovenskih vrat«, kakor bi mogli označevati to stičišče med Balkanom in Italijo, Jadranom ter srednjo Evropo,

odseva najbolj iz dejstva, da tečejo med Dobračem in Sušakom k morju kar štiri železnice, med tem ko drži na vsem velikem ozemlju od Dobrača na zapad tja do švicarske meje ena edina v deželo oranž, namreč ona čez Brenner. Ali, če govorimo v okviru sedanjih političnih meja: Čez malo Slovenijo Dravske banovine tečeta dve železnici na jug, enako kot čez široko dovčerajšnjo Avstrijo. Pri tem ne sme ostati nenaglašeno, da se držijo poti od severa na jug čez Slovenijo prav za prav vstran od pravega Balkanskega polotoka, o čemer si nemara mnogi niso bili na čistem. Jugoslavija meji na dve veliki sili, a z obema se stika prav na slovenskem sektorju državnih meja, s čimer je še posebej podčrtana izredno pomembna pozicija Slovenije.

Lega in sestav našega državnega ozemlja je taka, da nas veže na balkansko, na sredozemsko in na srednjeevropsko stran. Katera od vezav prevladuje, zavisi od raznih činiteljev, ne samo od nas in ne samo od narave ter lege našega teritorija. Saj so z njo dane šele možnosti, ki jih izbirajo okolnosti. Naša lastna moč in notranja ubranost ter strnjenost je ena izmed njih, nemara najvažnejša. Toda soodločilno se uveljavljajo činitelji zunanjih sil, politične tvorbe v našem sosodstvu, njihova dinamičnost in usmerjenost, cilji ter sredstva. Vse to so stvari, ki se v toku stoletij spreminjajo, in sicer močno spreminjajo; z njimi se bistveno predrugačujejo medsebojni vplivi z našim narodnim ozemljem. V starem veku si je rimski imperij priključil skoro vse ozemlje naše sedanje države, za domala pol tisočletja je dejstvo rimske države odločalo o politični usodi naših dežel. Kot izhodišče rimske penetracije so se uveljavljala pred vsem tri področja: »slovenska vrata«, t. j. prehod med Alpami ter Tržaškim zalivom, ozemlje sedanje Albanije, pa Makedonija, ki se v njej moravsko-vargarska pot izteka na Solunski zaliv. V srednjem veku je postalo za usodo naših dežel bolj pomembno sosodstvo srednje Evrope, saj so od tamkaj prihajali močni politični vplivi. Z njimi so se kosali vplivi iz evrazijskega stepnega pasu, še bolj pa velika ljudska dinamika, ki je udarila iz Male Azije preko ožin in za dobrega pol tisočletja zagospodovala nad Balkanskim polotokom. Turško dobo je pomagala pognati v zaton probuja narodov v smislu moderne civilizacije, na njenih temeljih se gradi sedanost in bodočnost. Toda zunanji činitelji so se znova močno spremenili. Italija, ki je bila skoro poldrugo tisočletje pasiven sosod Balkana, se uveljavlja s svežo dinamiko, med tem ko je Mala Azija postala povsem pasivno področje. Na severnih mejah Balkanskega polotoka se uveljavljata dva činitelja orjaških dimenzij. Nemčija kot politični predstavitelj nemškega naroda in dejanski dedič po cesarski Avstriji je še stopnjevala staro dinamiko srednje Evrope ter ji dodala še močno gospodarsko oznako. Rusija je politična tvorba še večjih dimenzij in gotovo ne manjših razvojnih možnosti, orjaškega evrazijskega zaledja in silnih gospodarskih kapacitet. Kakor meji Nemčija ob Balkan

na skrajnem severnozapadnem robu, tako meji nanj Rusija, današnja Sovjetska zveza, na skrajnem severnovzhodnem okrajku. Politično dogajanje več ko zadnjih sto let se je vršilo v znamenju rusko-avstrijskega antagonizma. Neposredna sodobnost je prenesla drugam težišče svetovnih trenj in postavila trumo velikih vprašanj pred vrata bodočnosti. Toda eno je pri tem izven dvoma: dejstvo, da se na severnih mejah Balkanskega polotoka začenja sklenjeno ozemlje dveh velikih narodov, ostane osnova za domnevo, da bo v bližnji bodočnosti za usodo balkanskih narodov temeljno važno sosodstvo obeh velikih severnih političnih tvorb. Kako bo bodoče razmerje med njima, to vprašanje moramo pač pustiti ob strani, a z njim vred tudi temeljni problem, kako bo v bodoče Balkanski polotok, ki je najbolj na široko odprt na severni strani, urejal svoje odnose do njiju.

DR. SVETOZAR ILEŠIČ:

SODOBNA POLITIKA „PROSTORA“

Odkar je znameniti nemški geograf Friderik Ratzel, eden od očetov sodobne geografske vede, v svoji l. 1897. izišli »Politični geografiji« postavil nad eno najboljšejših njenih poglavij naslov »Der Raum«, si je pojem prostora, ki ga ta kratka nemška beseda označuje, z nenavadno naglico utrl pot ne samo v nemška geografska premostrivanja, temveč v geografsko književnost sploh, od tam pa je kaj hitro prodril tudi v vso ono znanstveno književnost in publicistiko, katere izvajanja slone na geografskih, posebej še politično-geografskih dejstvih. Prav s tem, da je premostrivanje političnih tvorb skušal zasnovati predvsem na pojmu prostora, v katerem te tvorbe nastajajo in od katerega so v svojem bistvu zavisne, je Ratzel ustvaril podlago za pravo politično geografijo; na tej podlagi pa se je le prehitro udomačila nekakšna praktična politično-geografska veda, ki so jo krstili za geopolitiko in ki ima po opredelitvi enega glavnih njenih ustanoviteljev ter politično-geografskih svetovalcev današnjega nemškega vodstva, znanega Karla Haushoferja — svoj namen ravno v tem, da čim bolj preudarno usmerja udejstvovanje politične moči v prostoru, odnosno da proučuje možnosti in potrebe razvoja politične tvorbe (države) z ozirom na prostor (prim. moj članek »Osnove in cilji geopolitike« v »Misli in delu« 1939, št. 6/7).

Geopolitična »veda« je v nemškem kulturnem območju kaj hitro postala sila popularna, z njo vred pa tudi pojem prostora (»Raum«), največ po njenem posredovanju, precej pa tudi po neposrednem vplivu strokovne geografske književnosti, ki se je v vseh svojih panogah brž oprijela tega pojma kot glavne osnove svoje eksistenčne pravice. Iz geografije in geo-

politike je »prostor« nadaljeval svojo zmagoslavno pot v praktično gospodarsko in politično književnost kot gospodarski ali življenjski prostor (Wirtschaftsraum, Lebensraum), odtod pa mu je bilo treba le še kratkega, čisto logičnega koraka v dnevno publicistiko, obenem pa v dnevno neuradno in uradno, notranjo in zunanjo nemško politiko.

Kakor se je v ime in v načela »geopolitike« med Nemci kaj hitro zaljubilo mnogo ljudi ter se je celo marsikomu pri nas pred leti kaj imenitno zdelo baviti se s to »novo«, nad vse zanimivo vedo, prav tako je beseda »Raum« postala v nemškem tisku vseh vrst in panog ena najbolj priljubljenih besed, ki se je pričela uporabljati kar povprek brez posebne izbire, marsikje tudi brez posebne potrebe. Vsa najnovejša nemška geografska, gospodarska in politična književnost je naravnost okužena po nekaki epidemiji najrazličnejših sestavljenk z besedo »Raum«. Ni se mogoče iznebiti vtisa, da je postal tak pojem prostora enostavno modna krilatica. Značilno je, da se je pričela beseda »Raum«, ki po svojem prvotnem pomeni v nemščini prav za prav ravno tako težko prenese množino kakor slovenska beseda »prostor«, v vedno večji meri uporabljati tudi v množinski obliki. Pojmi kakor »die politischen Räume«, »die Grossräume«, »die Länderräume« itd. se od Ratzela dalje vedno pogosteje pojavljajo v nemškem tisku. Spričo tega pač ni nikogar presenetilo, ko se je l. 1936. ustanovila v Nemčiji celo posebna oficiozna organizacija z nazivom »Reichsarbeitsgemeinschaft für Raumforschung« (»državna delovna zajednica za proučevanje prostora«) s posebnim mesečnim glasilom, ki ima značilni naslov »Raumforschung und Raumordnung«.

Spričo te invazije pojma »prostor« v nemški tiskani in govorni besedi ni čuda, da je glede tega pojma v veliki meri tudi zmanjkalo jasnosti in da je v zadregi vsakdo, ki bi želel našemu človeku jasno in točno opredeliti, kaj vse Nemci danes s to besedo označujejo. Razumljivo je, da so tudi resni nemški znanstveniki opozarjali na površno, nejasno, lahkomišno uporabo pojma »prostora«, ki se je pogosto izmaličila v očitno zlorabo. Tako je nemški geograf H. Schmitt h e n n e r v svoji reviji »Geographische Zeitschrift« še l. 1939 skušal zajezi neomejeno uporabo te besede v geografiji, kjer je zadnja leta povsem neupravičeno izpodrinila vse ostale pojme, s katerimi ta veda označuje teritorialno razprostranjenost v katerem koli smislu, namreč pojme kot so področje, pokrajina, območje itd. Pokazal je, kako nesmiselno tratenje besed je razmetavanje s pojmi, kakor so »kulturni prostor«, »industrijski prostor«, »afriški prostor«, »evropski prostor« in podobno, ko vendar moremo za iste pojme uporabljati čisto enostavne in bolj točne izraze »kulturna pokrajina«, »industrijska pokrajina«, pa »Afrika« in »Evropa«. Povsem po pravici je opozoril, da vodijo take označbe k manjši jasnosti; marsikdaj se to zgodi nehote, včasih pa tudi z namenom, da se pojmi skalè, kar se da prav lahko razbrati med vrsticami Schmitt-

hennerjevega članka. Silno nagnjenje Nemcev k poudarjanju pojma prostora pa skuša navedeni avtor opravičiti s silno utesnjenostjo nemškega naroda ter z razlikami, ki naj bi obstajale med nemškim rajhom in nemškim narodnostnim »prostorom«.

Kljub vsem nejasnostim in navzlic ugovorom se je pojem »prostora« v najrazličnejših smislih zelo na široko razmahnil. Do splošne veljave so prišli posebno pojmi »Raumordnung«, »Raumpolitik«, »Wirtschaftsraum« »Lebensraum« in »Grossräume«.

Prvi med njimi, »Raumordnung«, je tem bolj merodajen, ker je dobil z že omenjeno organizacijo »Reichsarbeitsgemeinschaft für Raumforschung« nekakšno oficiozno tolmačenje. Cilj te organizacije je, v smislu programatične izjave, ki jo je prinesla prva številka revije »Raumforschung und Raumordnung«, skladno in sistematično vsestransko proučevanje nemškega »prostora«, ter na tej osnovi smiselna načrtna gospodarska in socialna ureditev tega prostora. Program torej, ki sam na sebi ni kdo ve kaj izviren, saj je v bistvu vsakega gospodarstva po načrtu, da že v svoji zasnovi zadostno upošteva moment »prostora«, odnosno posameznih »prostorov« ter njihove ureditve.

V podobnem smislu si moramo tolmačiti pojem »gospodarskega prostora« (»Wirtschaftsraum«). Tudi tu gre pač za oni prostor, ki ima ali naj bi imel zaključeno med seboj skladno, po možnosti avtarhično gospodarstvo, za prostor torej, ki nikakor ni treba, da bi bil neka zaključena prirodna ali narodnostna enota, saj lahko obsega tudi zelo različne ter med seboj močno oddaljene predele, ki pa so v krožnem toku proizvodnje in porabe gospodarskih dobrin nujno navezani drug na drugega.

S takim pojmovanjem »gospodarskega prostora« smo že preko one meje, ki daje gospodarski politiki »prostora« samo notranji, organizatorni značaj zaključenih prirodnih ali političnih ozemelj, odnosno »prostorov«. Gospodarstvo posameznih področij na našem planetu je danes namreč že v taki meri povezano med seboj, da je zelo kočljiva stvar govoriti o kakršnih koli absolutno veljavnih mejah takih »gospodarskih prostorov«. Tako absolutno veljavo more imeti pač le gospodarski prostor naše zemlje v celoti, vse drugo pa zavisi od stalno menjajočih se medsebojnih trenj posameznih gospodarskih velesil, ki v glavnem odgovarjajo borbi imperializmov političnih velesil. Samo po sebi se razume, da ima vsak tak imperializem svoje pojme o svojem »gospodarskem prostoru«, ki po večini niso v skladu z onimi svojega tekmeča.

Povsem isto velja še v večji meri za pojem tako zvanega »življenjskega prostora«, pojem, ki je sam na sebi kaj razumljiv in nedolžen, saj ima in mora imeti vsak narod nek določen prostor, na katerem se razvijajo vse smeri njegovega življenja. Ali narodi si o obsegu svojih življenjskih prostorov po sami logiki stvari ne morejo biti med seboj edini. Oni, ki težko

žive, utesnjeni na več ali manj preobljudenem ozemlju, smatrajo za svoj življenjski prostor tudi vsa ona bližnja področja, kjer se odpirajo še nove, ne dovolj izrabljene življenjske možnosti, ali kjer žive po njihovem mnenju manj vredni in zaostali narodi, ki teh možnosti ne znajo v zadostni meri izkoristiti. Tak pojem »življenjskega prostora« predstavlja vsekakor zelo raztegljivo, spretno zakrito stremljenje za gospodovanjem nad svojim sosedstvom, pa tudi na bolj oddaljenem področju. Saj se kot življenjski prostor kakega naroda neredko navajajo tudi vsa ona zunanja področja, kjer se tak politično in gospodarsko ekspanzivni narod udejstvuje samo posredno, s tem da ima v rokah tamošnja tržišča za svoje proizvode, ali pa da s svojim kapitalom obvladuje tamošnjo produkcijo. Da si Nemci svoj življenjski prostor predstavljajo na osnovi sličnih načel, vemo vsi; nismo si pa vedno na jasnem o tem, katera področja prištevajo k njemu, saj imajo ta načela silno prožno hrbtenico, ki jo je mogoče od trenutka do trenutka prilagoditi »življenjskim«, to se pravi gospodarskim, političnim ali strateškim potrebam. Če smemo verjeti novemu velikemu nemškemu atlantu z značilnim naslovom »Atlas des deutschen Lebensraumes«, spadamo k nemškemu življenjskemu prostoru tudi mi, namreč ves severni del Jugoslavije.

Načelo načrtne ureditve »prostora« vodi od pojma »življenjskega prostora« poedinah narodov dalje k še širšemu pojmu tako zvanih »velikih« prostorov (»Grossräume«). Tudi tu seveda nimamo opravka z nikako novo odrešilno idejo. Prizadevanja, da se velika področja naše oble čim bolj smotrno uredijo ter da se posamezni interesi v njih čim bolj spravijo med seboj v sklad, so se pojavila pač že mnogo prej kakor pa z nemške strani izhajajoče smernice politike prostora (»Raumpolitik«). Ideja Panevropske pa »panamerikanizem« ter vse, kar imamo še podobnega, so veren izraz podobnih stremljenj po čim skladnejšem sožitju narodov v obsegu »velikih prostorov«. Toda tudi glede tega je »politika prostora« zašla v slepo ulico, pozabljajoč, da tudi glede teh velikih enot ni nikakega absolutnega objektivnega merila, vse subjektivne poglede pa je mogoče spraviti do neke mere na skupno osnovo le z medsebojno strpljivostjo in pametnim sporazumom. Kajti sicer se nam tudi vse te izjave o »bodoči novi ureditvi« kateregakoli velikega »prostora« nujno pokažejo le kot cinično vnanjepolitično orožje velikih imperializmov. Ker pa slednji po svojem bistvu ne morejo biti v svoji neomejeni moči trajni, tudi ne more biti trajna nikaka takšna »ureditev prostora«; in vendar si slednje ne moremo predstavljati drugače kakor z dolgotrajnim smotrenim in načrtnim delom po istih smernicah. To pa se da le težko izvesti na način, ki naj bi prepustil n. pr. ureditev evropskega prostora tej ali oni velesili, vodstvo nad ureditvijo azijskega celinskega prostora zopet drugi, tako zvanega tihoceanskega prostora tretji in ameriškega četrti. Razlika med takim pojmovanjem

o novi ureditvi »velikih prostorov« in neprikritimi nekdanjimi imperializmi bi bila le v tem, da je nekdanji izraz »interesne sfere« zamenjal izraz takega ali takega »prostora« in da se je obseg teh »sfer« ali »prostоров« s sodobnim gospodarstvom in sodobno prometno in vojaško tehniko sila razširil.

Sodobna »politika prostorov« nam torej v bistvu ne more pomeniti nika-kega koraka naprej k cilju čim bolj smotrne ureditve sveta. Kvečjemu bi mogli ta stalno ponavljajoči se pojem »prostora« označiti še bolj negativno kakor Schmitthenner, ki ga je nazval kratko, pa prav posrečeno »ein verschwimmendes Modewort«.

DR. IVAN HRIBAR:

SOJUZ SOVJETSKIH SOCIJALISTIČESKIH RESPUBLIK (SSSR), II.

Največjo pozornost je zmagoslavna uporniška vladavina Sovjetske Rusije čisto naravno posvetila obrambi države. Saj je to pomenilo tudi obrambo z uporom pridobljene moči. Bila si je pa pri tem v svesti, da ji je treba glede tega priporiti si čim preje popolne neodvisnosti od tujine. Zato so Sovjeti takoj spoznali, da je ta stvar v najtesnejši povezanosti s kolikor le mogoče hitrim razvojem domače težke industrije.

In spravili so se s tisto krepko odločnostjo in neustrašljivostjo, s katero se sploh odlikujejo, tudi nad rešitev tega vprašanja. Nič jih ni plašilo, da nimajo zadostno število strokovnih inženjerjev in da je rusko delavstvo v primeri z delavstvom v naprednih državah zapada silno zaostalo. Najeli so si najboljših strokovnjakov iz Amerike, Anglije, Nemčije in niso skoparili z zlatom za njihove plače in za naročila polfabrikatov iz inozemstva. Mojstre in delavske nadzornike jim je dajala nekdanja carska industrija. Njihova naloga je bila, da z inozemskimi strokovnjaki vred, potem pa s strokovnimi šolami, ki so se ustanovljale kar na debelo, povzdignejo nezadostno izvežbanost delavcev nižje vrste. Tovarnice težke industrije, zasnovane na domačih prirodnih zakladih, so se ustanovljale v vseh delih države in delo je kipel, da je bilo veselje.

Edino počasnost ruskih delavcev je budila nezadovoljstvo njihovih sovjetskih gospodarjev. Zato so si izmislili prav ruskemu značaju prisposobljen bič. Takozvano Stahanovstvo. Aleksej Stahanov, čisto priprost delavec v Donskih premogovnikih, brez šolske izobrazbe a nenavadno nadarjen in priden, iznašel je, da bi se svojim državnim delodajalcem priku-pil, nov način dela, po katerem mu je bilo mogoče, mesto do tedaj običajnih trinajst do štirinajst ton, nakopati dnevno po sto in dve toni premoga. To

je vzbudilo neznansko iznenadenje pri delavcih, isto tako pa tudi veselje v vladi. Obsuli so ga s častmi in denarnimi nagradami, mu poklonili lep avtomobil ter ga postavili za vzgled vsemu ostalemu delavstvu.

Po vseh rudnikih in tovarnah so — seveda ondodnjim razmeram primerno — iskali načina za večjo delalno zmogljivost. Ker so s povečano storilnostjo rastle tudi zasluzki, je kmalu stahanovstvo zavladovalo v vseh panogah ročnega dela. Počasnost ruskega delavca se je umaknila čedalje bolj spoznanju, da je škodljiva in ni daleč čas, ko jo bo nadomestila ameriška hitrost in zročnost. V sovjetski težki industriji je ta sprememba storila, da se je vzdignila na drugo mesto v svetovni produkciji; tehnična izobrazba pa je tako napredovala, da je sedaj že vodstvo skoro vse industrije v rokah ruskih, strokovno izobraženih ravnateljev.

In to domače vodstvo je zaradi še boljšega napredka delovršbe pri Vrhovnem Sovjetu izposlovalo, da se v namen pridobitve na vse strani temeljito izvežbanega delavskega naraščaja ustanovijo tri vrste strokovnih šol. Te šole bodo: industrijska, železničarska in šola za tovarniški pouk. Na ta način imajo namen odgojiti vsako leto rezervno kakih 800.000 strokovno usposobljenih delavcev.

Stahanovci so postali cvet ruskega delavstva, nekako novo plemstvo. Na mesto krvnega plemstva — katero si je v svoji brezmejni ošabnosti izmislilo bedastočo, da se po njegovih žilah pretaka modra kri — je v Sovjetski Rusiji nastalo plemstvo dela in uma. Da: tudi uma, kajti umstveni delavec je v tej proletarski državi, če tudi stoji zunaj njene strančne organizacije ravno tako — odnosno glede na vrednost njegovega dela celo veliko bolj — cenjen, kakor delavec, ki je član državotvorne stranke. Dejstvo namreč je, da se v Rusiji vse in vsakršno znanstveno delo kar najradostneje in najblagodarneje podpira. Za načrtno znanstveno delo skrbe vseh vrst Akademije in zavodi, ki uživajo bogate državne podpore. Tako dobiva na priliko »Institut dlja eksperimentalnoj medicini« (Zavod za poskusno zdravlilstvo) po 250 milijonov dinarjev letne državne podpore. Pa tudi posamezniki so te podpore lahko lahko deležni, ako se s količkaj utemeljenim predlogom, ki se tiče splošnega blaga, na pristojnem mestu oglasijo.

Sploh je odgoja v Sovjetski Rusiji uravnana tako, da iz sedanjega pokolenja ne bi izhajali tako omledni »junaki našega časa«, kakor nam je enega v svojem splošno znanem romanu naslikal Lermontov, temveč nepomehkuženi, krepki, zdravi možje brez strahu in graje z nezlomno voljo in silo. Zato pa tudi sovjetski državljani izvršujejo junaštva in dosegajo uspehe, ki širom sveta zbujajo zanimanje in občudovanje. V živem spominu nam je še s kakšnim brezprimernim samozatajevanjem so sovjetski letalci ob strahotnih snežnih metežih in vi-

harjih rešili skoro sto Čeljuskinskih brodolomcev z ledene plošče v krajih večne zime; kako so sovjetski letalci ob zanimanju vsega sveta poleteli iz Moskve preko severnega tečaja v Ameriko in brez pristajanja prispeli skoro do granic Mehike; kako je Papaninova skupina zaradi znanstvenih raziskavanj skoro dve leti prebila v oblasti Severnega tečaja in kako so razni ruski letalci z istim namenom poletavali do kraja zemeljskega zračnega oboda. Vsi vemo, kako je ravno sovjetsko letalstvo z raznimi smelimi poskusi znalo obvladati ozračje in kako je zlasti z neštevilnimi poskusi skokov iz velike višine, katerih je v samem letu 1937. bilo več ko milijon, iznašlo način bojevanja, ki se je tekom sedanje vojne tako znamenito obnesel. In kaj naj še le rečem o uvedbi paroplovbene zveze Murmanska in Arhangelska z Vladivostokom, s postajami ob ustjih rek Oba, Jeniseja in Lene.!

Še več primerov bi lahko navel, a zadovoljujem se z ugotovitvijo, da vsa sovjetska odgoja teži za ucepitvijo prepričanja, da za človeka, ki ima pogum in trdno voljo, ni na svetu nič nedosegljivega.

Dejal sem, da je Rusija, kar se prirodnih bogastev tiče, najbogatejša država sveta. Toda za carske vlade so ta njena bogastva ostala neraziskana. Sovjetska vlada je pa kmalu začela načrtne raziskave in je na ta način odkrila neslutene prirodne zaklade, s katerih izkoriščanjem je Sovjetska Rusija iz zemljedelske postala industrijska država. Dočim je namreč njena industrijska proizvodnja leta 1913. iznašala 42% vse državne proizvodnje, iznašala je leta 1937 že 77.4%. Gonilna sila za to industrijo je bila z večine elektrika. Največja električna centrala je bila doslej v Dnjepropetrovsku, katerega prebivalstvo je po zadnjem štetju iz lanskega leta zaradi industrijskega kombinata ob Dnjeprostroju narastlo že na 500.662 ljudi. Kako velika je podjetnost Sovjetske Rusije, vidi se nad vse poučno iz sedaj že v izvršitvi zapopadenega načrta ogromnega sistema proizvodnje električne sile, ki bi dajal na leto po šestdeset milijonov kilovatnih ur. Za njega izvedbo bo treba na Volgi in njenih pritokih zgraditi osem ogromnih pregrad in ravno toliko central, med njimi v Kujbiševu (nekdanji Samari), centralo s proizvodnjo 3.400.000 kilovatnih ur. Ob prekopu Moskva - Volga je ena centrala tega sestava že v obratu; centrali v Ugljiču in Ribinsku — kjer so 475 hektarov zemlje spremenili v umetno jezero — pa se dovršujeta. To podjetje se more vzporejati z izgradnjo kanalov, po katerih je bila Moskva zvezana s petimi morji.

Človeštvo se divi piramidam v Egiptu ter obrovskim tempeljskim stavbam v Tebah in Karnaku. Z vsega sveta prihajajo ljudje tjakaj, da vidijo ta čudesa davne ljudske kulture. Mehkočutni ljudje se obenem v mislih — ali pa tudi v družnih pogovorih — izprašujejo, koliko in kako ogromnih muk so morali ob zidavi teh spomenikov davne kulture pretrpeti ubogi sužnji. Tako se tudi naše dni, če pride pogovor na take podvige v Sovjetski

Rusiji, ki se izmikajo našim malim razmeram, kaj rado — včasih iz resničnega usmiljenja, največkrat pa iz nerazpoloženja do Sovjetov — pomiluje uboge siromake, ki jih pri težkem delu uporabljajo. Saj ne zanikujem, da utegne med delavci pri takih velikih in težkih delih v Sovjetski Rusiji biti tudi takih ljudi, ki so za kazen k temu prisiljeni, morebiti celo političnih kaznjencev; vendar pa: kakšna razlika je med opisanimi deli v Egiptu in med temi velikimi napravami v sovjetski Rusiji! Tam — ako izvzamem stavbe, ki so služile verskemu kultu — ogromne piramide, ki so bile sezidane iz golega častihlepja faraonov; tukaj naprave, ki imajo povzdigniti blagostanje sedanjega in bodočih pokolenj naroda. Kolosalna razlika pada v oči.

(Dalje sledi.)

DR. ING. ČRTOMIR NAGODE:

GOSPODARSTVO SLOVENCEV V JUGOSLOVANSKI DRŽAVI PA V SLOVENSKI BANOVINI

RUDE (k sl. 16)

Od rud pridobivamo: železne (131) za železarsko in jeklarsko industrijo, manganovo (132) in kromovo (135) za kovine, ki dajejo jeklu posebna tehnološka svojstva, svinčeno (133), bakreno (130), živosrebrno (136), aluminijevo (142) za pravo kovinsko trgovino, pirit (134) in žveplo ter slednjič magnezijevo, arsenovo, antimonovo, bizmutovo in uranovo rudo (136) ter nekaj dragocenih kovin.

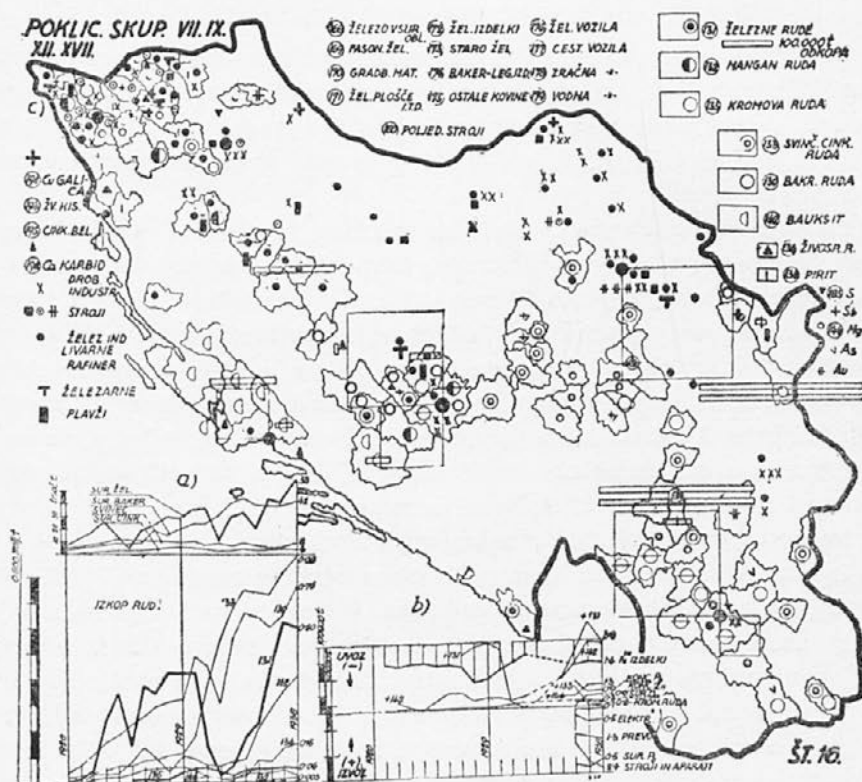
Na sliki 16. so zarisana glavna nahajališča in obratujoči rudniki. Rezerve pa so vse premalo raziskane, ker sam obseg koncesij v tem oziru ne daje nikake zanesljive slike. Govorimo sicer o načrtnosti, pri tem pa brez inventarja tavamo v neprozorni megli svoje eksploatacijske politike (a), ko ne poznamo prav za prav niti ugotovljivih surovinskih rezerv.

Na splošno našete surovine predelamo v posebnih čistilnih postopkih (praženje, pranje, mletev ali separiranje) odnosno dobivamo koncentrate, primernejše za nadaljnjo uporabo ali odvoz. V glavnem prodajamo z izjemo železne rude v tujino skoro celotni izkop v polpredelanem ali neobdelanem stanju ter uničujemo s tem svojo ekonomsko bodočnost. Finalne izdelke pa zopet uvažamo.

Na domačih, deloma praženih železnih rudah, raznih dodatkih in uvoženem koksu slone plavži, katerih kapaciteta je bila nedavno z bosanskim kombinatom povečana. Produkcija surovega železa krije le glavni del domače potrošnje (b). Kritika »Jugočelika« je seveda upravičena, ker posamezni obratni elementi niso harmonično uglašeni ter osnovno vprašanje kuriva in pogona tudi ni bilo proučeno ter rešeno.

Težka železna industrija pridobiva v svojih pečeh iz surovega in delno tudi uvoženega starega železa ter dodatkov mangana, kroma itd. kovno železo, navadno in specialna jekla. Dasi tudi ta domača proizvodnja še ne zadošča konsumu v državi, vendar nekatere polfabrikate tega odseka, tako zlasti ferosilicij in ferokrom, izvažamo (b).

Na proizvodih domačih plavžev in peči. deloma tudi na uvoženi surovini je zasnovana vrsta valjarnic, livnic, kovačnic ter v nadaljnji

sl. 16. a-b-c.

stopnji predelave železa tudi kotlarn, obdelave pločevine, železnih konstrukcij, instalacijskih, ključavničarskih, mehaničnih in drugih obratov ter gradnje prevoznih sredstev in strojev, aparatov, deloma tudi instrumentov. Naprave imajo mestoma veleindustrijski značaj, tako v: Zenici, Bos. Brodu, Mariboru, Jesenicah, Smederevu, Splitu itd. Proizvodnja pa še vedno ne krije potreb državnega trga. Zlasti gotove izdelke, pa tudi polfabrikate še uvažamo (b).

Topilnice dajejo surove kovine, ki smo jih do nedavnega skoro v celoti izvažali. Šele v novem času so bile dograjene k pečem nekatere rafinerije, ki bodo zalagale našo predelovalno industrijo s čisto kovino

in legurami, katerih rude daje naša zemlja: baker, aluminij, cink in svinec. Do sedaj smo jih prečiščene reimportirali (b).

Žveplo in pirit tvorita podlago močne veje kemijske industrije (134, 185).

Na mineralno-proizvodni osnovi domačih rud sloni kemijska industrija. Tako pridobivamo iz bakra in cinka modro galico, cinkovo belilo, zeleno galico in tudi iz pirta žvepleno kislino (191, 195, 194). Bauksit predelujejo kemijske tvornice v druge aluminijeve spojine.

TEHNIČNO UPORABNI HRIBINSKI MATERIALI (k sl. 17).

Pridobivanje soli (183, 184), industrijsko važnih surovin, pred ognjem varnih in proti kislinam odpornih mineralov, snovi keramične in steklarske industrije (138, 140), tehniško uporabnega kamenega materiala (137, 139, 140, 141, 143) in mineralnih vod (202) spada med gospodarsko važne stroke praprodukcije.

Najvažnejša mesta proizvodnje so začrtana na sliki 17. Glede vrste in glede rezerv nam tudi tukaj manjka izčrpnjših podatkov. Nedvomno pa bi surovinska baza pri premišljenem usmerjanju potrošnje in izberi surovin ter ob znanstveno sistematičnem odkrivanju novih virov prav lahko krila pretežni del potreb na državnem trgu. Če pa so naše upravne oblasti uvažale iz tujine cestni gramoz, če oblagamo fasade naših denarnih zavodov z italijanskim kamnom, nam pač ni pomoči, prav kakor je bolje, da ne bi bilo kreditov za »patentne« knjižne police, ki jih za milijonske zneske naročuje slovenski najvišji kulturni zavod pri severnih sosedih.

Na zgoraj navedenih surovinskih virih sloni vrsta industrij (c):

Iz slanice kamene soli in morja varimo odnosno sušimo sol (183, 184). Kapaciteta naših obratov pa ni zadostna. V novem »redu« je najbrže do sedaj nismo smeli povečati, ker nam »odjemalec« našega žita in »kupec« naših rud vsiljuje svojo sol, katere ima v izobilju vsaj pod zemljo.

Solni izvirki dajejo glavno surovino za pridobivanje amonične, kavstične in kristalne sode, deloma tudi za sodin bikarbonat (193). Tvornci s kapaciteto cca 5000 vagonov delata skoro samo za izvoz. V eni proizvajajo za eksport poleg kavstične sode tudi klor in klorove derivate ter apno.

Domači surovinski viri asfaltne industrije so šibki. Gradi-
teljstvo dela torej z uvoženim materialom (158).

Popoln surovinski substrat pa ima v državi steklarstvo v kvarcitnih peskih (138) izvrstne kvalitete. Domače tvornice pokrivajo domala vso potrebo tuzemske potrošnje običajnih artiklov. Uvažamo seveda še specielne, predvsem optiške in brušene proizvode. Izdelujemo doma ogledala (152).

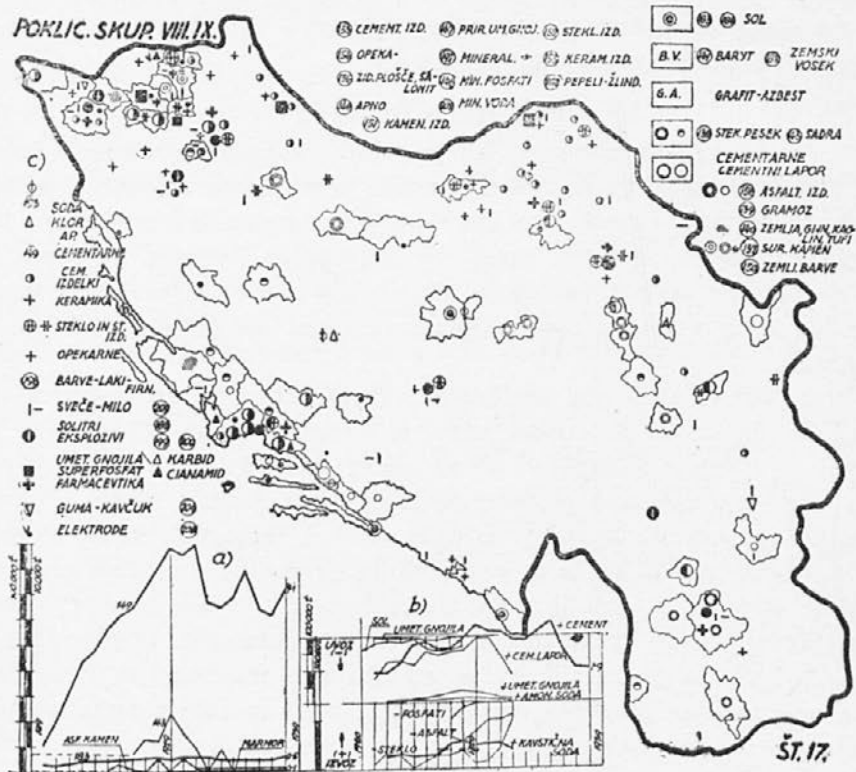
Na sadri, kaolinu, glini, laporju in apnencih sloni vrsta industrij, ki žgo gradbeni odnosno drugače tehniško uporaben material.

Opekarnе, od drobnih obratov do velikih podjetij, so grupirane okoli velikih mest kot glavnih potrošnikov. V dunavski banovini so obratovala

velika, tudi eksportna podjetja, ki pa danes odmirajo. Kapaciteta stroke znaša cca 400 milijonov kosov opeke in 70 milijonov strešnikov (154).

Po načelih grupacije in odnosa do trga so apnenice. Tudi velika podjetja pa delajo samo za lokalnega konsumenta. Kapaciteta se da seveda v apnenčastih okoliših cenene ga kuriva poljubno večati (148).

Cementarne žgo lapor z dodatki ter so situirane v neposredni bližini surovinskih virov. Kapaciteta naših tvornic, od katerih so primorske

sl. 17. a-b-c.

delale predvsem za izvoz, znaša cca 160.000 vagonov in ni bila še popolnoma izkoriščena. Domača potrošnja je nekako $\frac{1}{4}$ (149).

Keramična industrija in izdelovalnice cementnih izdelkov so bazirane na domače surovine in polproizvode (153, 155). Otvorjeni so kamnolomi pravega marmorja, raznih vrst kraških apnencev, peščenjakov, sadre, granitov, bazalta, ki dajejo gradbeni, okrasni in tehniški material. V nizkih in visokih gradnjah trošimo največ teh surovin.

Na mineralni osnovi bazira produkcija umetnih gnojil kot narodnogospodarsko važna eksportna kemijska veja. Nje proizvodi se še nepri-
merno malo trošijo v našem poljedelstvu. Poleg sadre in apna pridobivamo

doma kalcium cianamid iz kalciumkarbida, iz uvoženih fosforjevih spojin pa pridelujemo s pomočjo žveplene kisline superfosfate. V ležiščih pri Erveniku imamo tudi domače surovine. Uvažamo kalijevo sol, čilski soliter, tomasovo žlindro in kainit.

Na mineralni osnovi ali vsaj deloma na njej je zasnovana dolga vrsta drobnejše kemijske industrije, važne v gospodarstvu države, katere elementi pa v veliki organizaciji ne igrajo posebne vloge. Med te stroke štejemo: kemijsko-farmaceutsko, milno in svečarsko, barvarsko, toaletne kreme-kolomazno, črnilno in plavilno industrijo. Podrobneje se seveda tu z njimi ne morem več baviti.

POSREDOVANJE

V modernem gospodarskem ciklu je postalo potrebno prehajanje dobrin od točk praproizvodnje do mesta potrošnje preko enega, največkrat pa cele vrste predelovalnih mest. Čim izraziteje je racionalizirana produkcija, tem nujneje je uvezan prevozni proces v gospodarsko življenje. Ta razvoj pa je dovedel do nekega forsiranja transportov v zvezi s prekupčevanjem. Šla sta roko v roki s favorizujočimi tarifnimi stavki in prohibitivnimi carinami.

Naša država z revnim kapitalom, s pomanjkljivo prometno mrežo ter majhnim narodnim dohodkom, mora v okviru smiselne štednje (ne pri perilu v bolnicah!) najti v ekonomiji transportnega dela pravo srednjo pot med pospeševanjem medpokrajinskih stikov v okviru smotrne gospodarske izgradnje in onim debitom prometnih tokov, ki zadovoljujejo stvarne in ne le iz gole spekulacije nastale prometne napetosti. Prevoz tovorov in oseb je gospodarsko-fiziološki proces, kateremu more ustrezati le enotno upravljana eksploatacija suhozemskih in plovnihi prometnih linij, ne pa razbita in po strankarskih intervencijah upravljana čisto slučajnostna gradbena, koncesijska, tarifna in subvencijska politika. Te organizacijske naloge pa seveda od strankarskih legitimacij zavisni personal ne more reševati. Prišli smo že tako daleč, da režijski prevoz obsega celo $\frac{1}{4}$ vsega tovarnega transporta, ker je — zastoj (!), težnje po reformah pa se omejujejo na osnavljanje treh generalnih direktij, najbrže z »narodnostno razmejitvijo« upravnihi področij.

Treba bo določiti državni program, po katerem naj se razporedi praproizvodnja in nanjo navezane predelovalne industrije.

Volumen transportov je bil l. 1938:

Železnice	Drž. ceste	Morska plovba	Celinska plovba
9655 km	10258 km		1964 km
16.50 milj. t	?	430.000 bttot.	440.000 t
		2.36 milj. t	2.35 milj. t

V smeri prometnih napetosti bomo morali položiti primerno dimenzio-

nirane prometne kanale na osnovi skic 7 17, ki definirajo produktivne in predelovalne baze, ter skic 2 — 5, ki kažejo grupacijo konsumenta.

Gotovo spada med najizrazitejše pojave in velike zablode našega časa pomen, ki ga nesolidno misleče gospodarske skupnosti pripisujejo tuj-skemu prometu. Pri nas je v razdobju — iz čisto posebnih vzrokov forsiranega turistovskega dotoka — prevladoval vtis, da sta Slovenija in Dalmacija ustvarjeni baš za zabavo sosedom, da velja za naša prometna sredstva edino kriterij udobnosti za tujca in da služi vitaliteta naše rase samo »sili in veselju« turistov. Kar je pri nas v dolgih generacijah s ponosom kljubovalo, je v narodnem oziru segnilo z nekaj tisoči prenočnin. Če bi v Primorju denar investirali v melioracije, regeneracijo oljčnih nasadov in ribarstva ter v luške naprave namesto v hotele, bi se bilo manj mladih ljudi »polatinilo« in delovna življenjska podlaga bi ne potrebovala — turističnih valut.

V letu, ko je znašal brutto dohodek iz turizma 600 milijonov, je bilo celih 200 milijonov dividend izplačanih samo iz Bora.

Med težke simptome naše desorientacije moramo šteti dejstvo, da mora danes, v vojnem gospodarstvu, javna roka posvečati pažnjo skoro izključno samo trgovini, ki je prav za prav najmanj važen element v verigi solidno in pravilno organiziranih proizvodno-potrošnih ciklov. Pri nas pa si je baš to neproduktivno »posredovanje« postopoma pridobilo takšno finančno in politično moč, da absorbira zaježevanje njenih izrastkov vse energije, ki jih ima parcelirana državna kompetenca še na razpolago. Pri tem se produkcija sama razvija v smeri, ki jih diktirajo interesi zunanjih sil ali pa egoizem posameznikov. Konsum pa nam urejujejo namesto socialno in medicinsko izobraženih ljudi, dosluženi »ognjegasci« in občinski tajniki.

ZAKLJUČKI

Brez ozira na meje banovin, v nekaterih odsekih do absurdnosti kompliciranih, sem v kartogramih, ki ilustrirajo predhodni odstavek, skušal zajeti v organski razporeditvi celokupnost produktivnega gospodarskega dela v državi. Ta grafična: krajevna, snovna in množinska analiza kaže vrsto važnih dejstev.

Glavna ugotovitev je na vsak način z objektivno metodo nazorno podano dejstvo, da grade v gospodarskem oziru našo državo vzdolžne neprekinjene cone, izpremenjujoče se vsaka za sebe le v mejah facielnih variacij. V samem bistvu naravnih pogojev in pod njihovim stalnim in neizpremenljivim vplivom na delo našega jugoslovanskega ljudstva ni nobenih transverzalno potekajočih poudarjenih cezur, kakor jih hočejo neki »ideologi« uvesti in vzdrževati v našem kulturnem življenju ter jih umetno prenesti še v gospodarstvo. Različnost substrata in po njem razdelnost v

ekonomski strukturi je znanstveno ugotovljiva pač le po vzdolžnih pasovih, skladno z geognostičnimi faktorji. Slovenec, Hrvat ali Srb stoje vsak na »svojem« kraškem svetu pred enakimi kulturnotehničskimi in gospodarskimi problemi, prav kakor tareta poljedelskega delavca iz Prekmurja in Vojvodine načelno iste težave. Ljudstvo to prav dobro ve ter se v načinu življenja prilagodi.

Vsa plitvost naših t. zv. reformatorskih prizadevanj se kaže že iz samega dejstva, da o teh fundamentalnih ugotovitvah sploh ni nikdar govora. »Čaršije«, pa naj na njih prodajajo ponarejene ideologije, vrednostne, ali literarne papirje, so tako daleč od naroda, da pač teh osnov smotrne organizacije ne morejo spoznati.

Indeks števila prebivalstva in raznih panog gospodarske delavnosti kaže, da se življenjski položaj širokih slojev naše države v povprečju ne izboljšuje. Potrošnja konsumnih dobrin se večja pogosto počasneje, kot kot narašča prebivalstvo. Še za itak prenizki življenjski standard dobiva naš človek dohodka iz ekstenzivnega izčrpavanja stoletja hranjenih gozdov in rud. Kljub svoji žalostni skromnosti živi torej »preko svojih razmer« od zelenaškega hipotekiranja svoje bodočnosti. Dosedanji sistem naše politično-gospodarske organizacije ni zadovoljiv. Valovanja statistične krivulje ne zaduši nobeno voditeljsko govoričenje.

V reorganizaciji našega gospodarstva moramo stremeti po smotrnem nalaganju narodnega premoženja edino z upoštevanjem lege in izdatnosti virov surovin, s primerno izbero pogonskih energij, premišljeno razporeditvijo delovne sile in strogo pročitvijo stvarnih konsumnih potreb in trgov proizvodov. Postulat enotnosti gospodarskega prostora v državi je prvi pogoj za izvajanje takega logično zgrajenega programa. To ni nikako vprašanje centralizma in avtonomij, temveč vprašanje vsakdanjega kruha te in prihodnje generacije. Čim več polizobraženih politikov ga bo mesilo, tem bolj bo grenak.

Analiza lege naših industrij kaže, da smo mnogokaj podedovali v »nemogočih« legah ter z neprimernimi kapacitetami. Popravilo se je marsikaj samo od sebe s tem, da je odmrlo. Novo pa smo razmestili vse preveč s slepim izrabljanjem državne fiskalne, carinske in tarifne politike. Najtragičnejše poglavje v tem gospodarjenju pa so »uspehi« naše sedanje zunanje trgovine, kakor to imenujejo komentatorji iz neznanja ali pa morda oficiozni med njimi iz substanciелnejših vzrokov.

Po strukturi je naša država istovrstna gospodarska celota, ker je v njej razporeditev naseljenosti do mala kongruentna z rodovitnostjo poljedelsko-živinorejskega substrata. Na splošno je neintenzivno izrabljan ter po primeroma zastarelih metodah obdelovan. Velike seli, ki se pojav-

ljajo v zvezi z industrializacijo in intenzifikacijo pridobivanja, še niso zabrisale dispozitivnega vplivanja, katerega dajejo primitivne poljedelstvene možnosti grupaciji prebivalstva. Koncentracije v novih delavnih središčih čakajo premišljenega usmerjanja in namestitve. Prav nič pa ne kaže, da bi se mero-dajni faktorji tega zavedali. Sicer bi ne bilo možno, da se na ljubo par strankarskim eksponentom cepi n. pr. delavsko zavarovanje, katerega enotnost preko celega gospodarskega teritorija je prvi socialno politični postulat zaščite delavnega človeka.

V posredništvu proizvodno potrošnega cikla mora državno politiko prvenstveno zanimati izgradnja komunikacijskega omrežja, trasiranega tako, da z minimalnim gospodarskim odnosno mehaničnim uporom prevaja vse ono, kar koli splošno državni gospodarski načrt spozna kot potrebno prevoza za racionalno kritje potreb produkcije in konsuma. Tarifna in gradbena politika pa morata mesto kazuističnega prilagojevanja raznim zahtevam, nastopiti kot faktorja načrtne izgradnje gospodarstva.

Trgovsko posredništvo po tem konceptu stopa seveda popolnoma v ozadje za čisto tehničnimi in gospodarskimi vprašanji proizvodnje in potrošnje. Dejstvo, kako baš danes intervencionizem javne roke ostaja omejen le na distribucijo in na sankcije proti pretiranim dobičkom, kaže, da v svojem načrtnem organiziranju sploh še nismo prišli do bistva problema.

Že iz osnovnih konstatacij, dobljenih po približjem studiju našega gospodarskega in socialnega ustroja in položaja, sledi, da bi n. pr. vsak slovenski, hrvatski ali srbski separatizem zasigural sicer za nekaj časa politično oblast v oddeljenih federativnih elementih temu ali onemu, ne vodil pa bi nas na bližnjo pot k izboljšanju eksistenčnih pogojev jugoslovansko zemljo naseljujočega človeka. Korporativizacija bi ne bila le socialno-politična legalizacija prevlasti karteliranega tujega kapitala ali kolonata, ki pomalem prodira na naše podeželje, temveč bi kot vsako celično osamljevanje slabila pulzacijo idejnih in materialnih dobrin ter spajanje elementov z identičnimi gospodarskimi, socialnimi in zato političnimi interesi. Mesto sprostitev sil bi dobili regionalistični izolacionizem.

V valovanju zgodovine pa pomeni ta reakcijo.

Nedvomno je, da bomo morali Slovenci kmalu pogledati resnici v oči. Od voditeljstva bomo morali k vodstvu. Pri tem moramo računati z dejstvi, ki jih kažejo v tej razpravi skicirani kartogrami.

Naravni produktivni substrat je v slovenski banovini zelo pester. Najizdatnejše stroke praproizvodnje, (energija in les) pa so tudi na ozemlju ostale države v dovoljni meri zastopani.

Med Prekmurjem in Cerkniškim jezerom ima banovina na primeroma ozkem prostoru vse »vzorice« glavnih jugoslovanskih poljedelsko-živilno-

rejsko-gozdarskih tipov ekonomske izrabe tal. Skupno s smiselno vodenim delom imamo s tem možnost kvalitetne in selekcionirane proizvodnje za izboljševanje sličnih zanemarjenih, a mnogo razsežnejših delov v ostali državi. Seveda pri takem prizadevanju ne bo smelo igrati vloge vprašanje jugoslovanskega jezika, v katerem naj se tolmači lastnost živine, kakor je bil to nedavno predmet intenzivnih diskusij na neki strokovni šoli. Z rajonizacijo poljedelstva in živinoreje je mogoče bolje izrabiti razpoložljivi substrat. Vsaka intenzifikacija in razširitev pa zahteva nujnih investicij, obremenitev. Na melioriranih kraških poljih torej ne smemo kositi sena, če ne je pravilneje, da ostane Cerkniško jezero n. pr. tako kot je.

Manjka pa nam cela vrsta naravnih virov, odnosno zbiralnih področij surovin, potrebnih za obratovanje predelovalnih industrij, ki so stacionirane pri nas na skrajnem zapadu države ter delajo po velikem delu svoje kapacitete za jugovzhodni predel notranjega trga.

V tem sektorju pa smemo računati na izgrajeno prometno mrežo, energijske vire in delavno sliko. To so elementi, ki nimajo avtohtono-monopolistične osnove ter se mora delavnost teh strok prilagajevati tudi po vrsti proizvodnje potrebam trga, kar zahteva velikega strokovnega znanja in poznanja trga.

Ob tem položaju računajmo z dejstvom, da imajo selitve industrij na jug v velikem delu strukturalni značaj prekristalizacije gospodarskega izgrajevanja države in celega jugovzhoda Evrope. Proces ni bil sprožen po kakih političnih ali fiskalnih ukrepih, kakor si to v rubrikah naših listov stranke tako pogosto očitajo. Gotovo pa je, da mora politični partikularizem ta proces, na posebno škodo šibkejših edinic in po naravi manj obdarjenih predelov, samo pospešiti in ga zagnati preko opravičljivih mej.

Za Slovence je življenjske važnosti, da si prisvojimo vsa industrijska produktivna sredstva, ki stoje na naši zemlji in da dalekosežno reorganiziramo posestno stanje na našem podeželju. S skrbnim proučevanjem državnega trga moramo prilagajevati produkcijo potrebam konsumenta.

Oni, ki so 20 let ubijali zdravo potencialno energijo v narodu, so seveda mnenja, »da se itak ne da nič storiti«. Ljudstvo, ki si je znalo, izročeno Nemcem, Madžarom, Turkom, ohraniti življenje, pa mora in bo prišlo v lastni državi do človekavredne eksistence. V dobi organiziranja mu seveda ne smejo voditi gospodarstva ljudje, katerih moralna neoporečnost sloni na zastaranju deliktov, strokovna kvalifikacija v absolviranju c. kr. generalštabnih kurzov, praktična usposobljenost pa v številu uničenih bank. Cena prodaje slovenskega imena tujcu naj bi tudi še ne bilo merilo ugleda.

Čim prej bo narodno telo izločilo take »merodajne činitelje«, tem hitreje nastopijo pri nas blagodejne posledice na polju materialne in moralne kulture.

(Dalje prihodnjič.)

Ivan Hribar-doctor honoris causa

Končno je izrekla slovenska univerza v Ljubljani po 22 letih svojega obstoja zahvalo svojemu najstarejšemu živečemu podporniku **Ivanu Hribarju**, ki je s svojo iniciativnostjo, z delom in z materialnimi sredstvi pomagal sistematično graditi prve duhovne temelje za njeno ustanovitev, — s tem da ga je imenovala za **častnega doktorja**.

Dvajset let potem, ko je Bachov absolutizem zatrl prvi plamenček snujoče se slovenske univerze z juridično fakulteto, ustanovljeno po marčni revoluciji, je iz dalje tleče iskre zajel in poživil to idejo iz izročila generacije »Staroslovencev« l. 1870. tedaj dvajsetletni mladenič **Ivan Hribar**. V boju zanjo je kot politik na vodilnih mestih (kot ljubljanski občinski svetnik, župan, deželni in državni poslanec in voditelj Narodno-napredne stranke) vzporedno v boju za politično osvobodjenje Slovencev vztrajal celega pol stoletja, ko je z ustvaritvijo svobodne Jugoslavije doživel tudi ta sad njegovih prizadevanj l. 1919. Že leta 1910 je deponiral svojo bogato knjižnico (preko pet tisoč vezanih knjig in časopisov) na ljubljanskem magistratu — za bodočo slovensko univerzo, kar je mogel storiti le kot fanatičen idealist z vero, da se bodo tedanje brezupne politične razmere Slovencev končno le zrušile. In to je res tudi dočkal.

V devetdesetem letu svojega življenja je bil letos dne 15. februarja na posebno slovesen način ob navzočnosti predstavnikov kulturnih ustanov in političnih oblasti promoviran za častnega doktorja na juridični fakulteti univerze kralja Aleksandra I. v Ljubljani in dobil s tem vidno priznanje za svoje delo in uspehe. Ko se je ob tej priliki zahvalil predstavnikom univerze in promotorju dr. Janku Polcu, je kot avtentična priča kratko in jedrnat orisal zgodovino o sistematičnih pripravah za ustanovitev slovenske univerze. Dejstva zgovorno kažejo, da bi bila enako sistematično

usmerjena pot pravilna tudi po ustanovitvi univerze, ako hoče dosegati svoj pravi namen za znanost v službi naroda in njega vzgoji.

Zgodovino sistematičnih priprav za ustanovitev slovenske univerze je novi častni doktor I. Hribar naslikal takole:

»Kar se zlasti vseučiliškega vprašanja tiče, pa ne bo odveč, ako povem, da se mi je nujna potreba lastnega vseučilišča v Ljubljani že leta 1870., tedaj v letih, ko sem komaj stopil v praktično življenje, neizbrisno zapisala v srce. Javno zanimanje se je tedaj vrtelo okoli predloga, ki ga je leta 1869. dr. Janez Bleiweis v deželnem zboru kranjskem stavil glede ustanovitve vseučilišča v Ljubljani. To, veleučeni gospod promotor, je bilo povod, da je, ko sem stopil v javno življenje in se jel po svojih skromnih sposobnostih udeleževati, v mojem delovnem programu bilo že tudi lastno vseučilišče v Ljubljani. Pri tem delu pa sva se tudi prvič sešla v plemenitem stremljenju za vzvišenim ciljem, postali ste mi s svojim prijateljem **Bogomilom Senekovičem**, ki ga žal ni več med živimi in katerega svetlemu spominu se obadva ob enem, a pobožnem soglasju vse tu zbrane slavne gospode, globoko klanjava, moj zvesti in marljivi sotrudnik. Od požrtvovalnih sotrudnikov v vseučiliškem odseku jih krije mnogo že črna zemlja. Zato mi večkrat, zlasti pa danes ob tem slovesnem trenutku, moji spomini hvalno pohitevajo k njim. Srečen sem pa, da vidim danes med nami enega najmarljivejših svojih sotrudnikov vseučiliškega odseka, vladnega svetnika in gimnazijskega ravnatelja v pokoju dr. **Lovra Požarja**. On je bil z mano tudi v oni znameniti deputaciji na Dunaju, ki nam je donesla državne ustanove za obisk inostranih vseučilišč.

Slavna gospoda, neke okoliščine danes — dasi je vse prej, ko razveseljiva — ne morem pustiti neomenjene. Po nekaterih dogodivščinah skoro neposredno pred svetovno vojno sem prišel do poraznega prepričanja, da bi

nam Avstrija nikdar ne dala vseučilišča. To pa kljub temu, da smo imeli z njeno pomočjo pripravljeno četo deseterih znanstvenikov, opasnih »z uma svetlimi meči«, ki bi bili v stanu takoj vzeti Hram modric v svojo upravo. Prevelika je bila nenaklonjenost njenih odločujočih krogov za to našo najvažnejšo zahtevo in predobrodošle one dogodivščine nemškimi poslancem v državnem zboru na Dunaju pri njihovi — od vlade tako rado upoštevani — nepomirljivosti proti nam. **Ko pa je s slovesnim državnim aktom z dne 1. decembra 1918 bila ustanovljena država Srbov, Hrvatov in Slovencev, je bilo s tem ob enem že tudi samo po sebi rešeno vprašanje slovenskega vseučilišča v Ljubljani.** Nič več ni bilo treba moledovanj in dokazovanj. **Slovenski narod je postal vrhnosten** in je s tem zadobil iste pravice ko njegova z njim v isto državo združena brata Srb in Hrvat.

Jako dobro je to doumel navdušeni in za vse dobro vneti mladi naš rojak **dr. Mihajlo Rostohar**, ki je ob pravilnem pojmovanju položaja in zahtevi domovinske ljubezni takoj ob ustanovitvi narodne vlade smatral za nujno potrebno, da se ustanovi vseučiliška komisija, za katero je tudi že kar sestavil potrebno spomenico. Moj zvesti in plemeniti prijatelj **dr. Danilo Majaron**, predsednik društva »Pravnik« in bivši član Vseučiliškega odseka, je stopil komisiji na čelo in delo za ustanovitev vseučilišča v Ljubljani se je začelo. Velezaslužni, za stvar vneti in energični poverjenik za prosveto v Narodni vladi **dr. Karl Vrstovšek** se je za rešitev te važne zadeve tako trudil, da jo je po izvršbi nekih potrebnih formalnosti minister prosvete **dr. Ljuba Davidović** že 9. julija mogel spraviti pred skupščino in da je **slovensko vseučilišče v Ljubljani** z zakonom z dne 23. julija 1919 postalo stvarnost.«

Mladina ustvarja novo zgodovino

Koncentracijsko akcijo napredne omladine sem smatral za tako naravno in potrebno ter samo ob sebi umljivo, da se mi je najprej zdelo popolnoma

odveč oglašati se k stvari. Smatral sem in smatram, da je ta akcija ne samo v interesu vladajoče politične skupine, ki bo imela, če se konsolidacijska in koncentracijska akcija napredne mladine posreči, namesto raznolikih političnih skupin poleg sebe ali proti sebi le eno politično skupino. V politično zrelo razvitih deželah bi vladajoča stranka konsolidacijo opozicije nedvomno z veseljem pozdravila. To lahko mirno trdim, če pomislim n. pr. na politično-strankarske prilike v Angliji ali Združenih državah itd. Pri nas, žal ni tako. Glasilo vladajoče stranke (»Slovenec«) je prav po nepotrebnem lopnilo po omladincah, ki so s postenimi nameni in z najboljšo voljo začeli svojo akcijo, namesto da bi jim izreklo priznanje, da stopajo v novo razvojno dobo človeštva z novimi spoznavanji in pa s trdno voljo, prevzeti nase tudi veliko odgovornost za javno delo. To mi je potisnilo v roke pero za nekaj ugotovitev.

Mladina je bila in bo v življenju in razvoju vseh narodov gonilna sila, ki ustvarja zgodovino. Francoska revolucija, marčna revolucija leta 1848. in nešteti drugi podobni dogodki v svetovni zgodovini, ki so ustvarili nova razdobja v življenju narodov, so nam za to jasen dokaz. Tudi v slovenskem političnem življenju imamo za to dokaze. Mlada slovenska generacija je ustvarila dobo taborov, mlada generacija je s časopisom »Slovenskim narodom« zgradila podlago za nacionalno brezkompromisno mladoslovensko gibanje, ki je zaoralo globoke brazde v razvoj slovenskega naroda.

Ko je na bivšem slovenskem Štajerskem še vladala tako zvana politična sloga, v upanju, da se bo tako slovenski narod na tem ozemlju najlažje ubranil pred nemškim navalom, smo videli, kako je slovensko kmetstvo ljudstvo vedno bolj podlegalo mamljivi propagandi pod krinko »nemštvu prijaznih Slovencev«. Med vzroki je nedvomno bilo tudi to dejstvo, da je v »slogaškem« političnem življenju Slovencev očitno prevladoval en sam stan. Takrat je mlada slovenska gene-

racija, ki je izšla iz narodno-radikalnega pokreta in iz nacionalno brezkompromisnih akademskih društev pričela l. 1906., torej pred 35 leti, nov nacionalni pokret z ustanovitvijo »Narodne stranke« na Štajerskem. V razvoj tega pokreta je usodno posegla svetovna vojna. Vendar pa je ta pokret ustvaril podlago za enotno slovensko napredno politiko na bivšem Štajerskem, ki je obdržala svojo enotnost tudi še po končani svetovni vojni in bi jo bila obdržala še dalje, da niso nesrečne osebne ambicije zagrešile velikih taktičnih napak, ki so povzročile razcepitev bivše NSS. To je postalo usodno za slovensko napredno politiko, ker je v svojih nadaljnjih posledicah povzročilo še nove razcepitve.

Ko v današnjih usodnih dneh našega državnega in narodnega življenja nova mlada generacija spoznava potrebo enotnega nastopa, potem ko si je usvojila enotno gledanje na bistvena socialna, gospodarska in kulturna vprašanja v sedanjosti in bodočnosti, in ko v tej svoji uvidevnosti dela za konsolidacijo in koncentracijo vsega slovenskega naprednega življa, piše s tem novo poglavje v zgodovini slovenskega naroda. Generacija, ki je 35 let — včasih bolj, včasih manj posrečeno — vodila napredno politiko v Sloveniji, more in mora to stremljenje mladine samo toplo pozdravljati, želeč ji obenem, da bi se v svojem bodočem delu izogibala napakam, ki jih je včasih zagrešila njena predhodnica. Zlasti naj bi se vse osebne ambicije razbile ob skali idejne sile novega pokreta!

Vekoslav Spindler

Odmevi mladinske akcije

V prejšnji številki naše revije smo objavili proglas »Na skupno delo!«, glede katerega so se 25. januarja 1941 sporazumeli vidnejši politični delavci naprednih političnih skupin. Proglas so 11. februarja 1941 podpisali: Miha Ferčej, kmetski sin, Zasip pri Bledu; Milan Gorišek, odv. pripravnik, Sv. Lenart v Slov. gorici; Stanko Iljaž, kmetski sin, Bizeljsko pri Brežicah; Ivan Jenko, strugar, Ljubljana; dr.

France Kovič, pravni referent OUZD, Ljubljana; dr. Janko Köstl, uradnik Pokojninskega zavoda, Ljubljana; Ivan Kronovšek, kmetski sin, Orla vas pri Braslovčah; Ivan Mihelčič, elektrotehnik, Ljubljana; Alfonz Pipan, akademik, Ljubljana; Jože Praznik, čevljar-ski mojster, Ljubljana; dr. Boris Puc, odvetnik, Ljubljana; inž. Jože Rus, zasebni uradnik, Ljubljana; Jakob Šilc, kmetski sin, Grahovo pri Cerknici; dr. Vladimir Šuklje, odvetnik, Ljubljana; Joško Tomažič, kmet, Sv. Bolfenk pri Središču; Andrej Uršič, zasebni uradnik Ljubljana; Stane Vadnjal, uradnik OUZD, Ljubljana; Vili Vlahovič, grafičar, Ljubljana; dr. Branko Vrčon, novinar, Ljubljana.

Ako izločimo nekaj namerno neresničnih prikazov teh plemenitih prizadevanj naše napredne mladine, je bil slovenski odmev te akcije vseskozi pozitiven, za kar je treba smatrati tudi vso ono dobronamerno in stvarno kritiko, ki želi akciji pomagati, ne pa škoditi. Prav je, ako jo podpisniki proglašajo upoštevajo.

Napredni slovenski dnevniki Jutro, Večernik in Slovenski narod so akciji posvetili kar največjo pozornost, bodisi z objavami proglaš in drugih informativnih beležk, bodisi z lastnimi komentarji, ki so bili namenjeni širši javnosti in napisani s simpatijami za stvar.

Kakor dnevniki, pa so se izkazali tudi vsi naši napredni tedniki in drugi periodični listi. »Domovina« je objavila mladinski proglas na uvodnem mestu z daljšim komentarjem pod naslovom: »Napredna mladina se je združila v delovno skupnost«. V »Novi Pravdi«, glasilu narodnega delavstva, je izšel uvodnik »Veselim se in pozdravljamo«, ki mu je sledil izveček iz proglaš pod naslovom: »Nov, pravičnejši red«. List izraža še posebej željo, da bi »tudi mlajši delavski rod... sodeloval pri združevanju naprednih narodnih sil in pri pripravah za bodoče reforme gospodarskega in socialnega reda«. To željo bo mladina gotovo upoštevala.

»Kmetški list« je najprej 12. februarja 1941 objavil članek »Mladina

sedanjega časa, v katerem daje pobudo, naj bi mladina sodelovala zlasti pri naših gospodarskih in strokovnih organizacijah, kjer ima najširše področje za koristno delo. V naslednji številki pa je list objavil ves mladinski proglas s podpisi in s svojim kometarjem, v katerem poudarja med drugim, da bo doseženi sporazum »najbolj pozdravila naša vas, ki je morala nositi največ škode... zaradi nezrelega in škodljivega razbijanja naših vrst na političnem polju, čeprav je ona vsak poskus, da bi se tudi v njeno sredo zanesla politična zmeda, vselej pogumno in odločno zavrnila«.

Tudi celjska »Nova doba« je objavila proglas s toplim komentarjem. »Slovenska beseda« pa je k proglasu, ki ga je objavila v celoti, zapisala med drugim: »Proglas pomeni pričetek akcije od ožjega k širšemu. Najprej poedinci, potem šele skupine. Čim bolj bo miselnost tega proglasa osvojila poedince v poedinih političnih skupinah, tem večji bo njegov vpliv v teh skupinah. Le po taki poti bo možno ustvariti zdravo in resnično fronto naprednega elementa v Sloveniji. Tak organski razvoj ji bo mogel ustvariti trdno in trajno podlago«.

Izmed izrazito mladinskih listov, ki so objavili proglas, omenjam še glasilo jugoslovenske nacionalne mladine »Našo voljo«, medtem ko je mladinski list »Naša rast« objavil že januarja uvodnik v duhu proglasa. Tudi mesečnik »Gruda«, glasilo Zveze kmetijskih fantov in deklet, je objavil v svoji februarški številki besedilo proglasa s kratkim komentarjem. Takšen je bil publicističen odmev mladinske akcije v slovenskih listih, ki so s svojim pisanjem pokazali, da hočejo mladinska prizadevanja podpirati. Podpisniki proglasa so tega širokega odmeva lahko veseli, vendar naj se zavedajo, da jim prav to nalaga še večje odgovornosti v bodoče.

Izmed listov v ostali državi, ki so akciji posvetili pozornost, omenjam predvsem zagrebške »Novosti« ter beograjski »Napred«, v obliki beležk pa so o prizadevanjih napredne mladine v Sloveniji pisali še mnogi drugi

listi v državi. Beograjski »Napred« je razen proglasa objavil tudi krajši informativni članek g. Bojana Ribnikarja o pomenu mladinske akcije. Tudi ta članek so ponatisnile zagrebške »Novosti«.

Nekateri beograjski listi, kakor izvem, o akciji niso mogli poročati. Zelo nestvarno in vseskozi polemično pa je akcijo prikazal v beograjskem »Delu« dr. M. Korun v svojem »Slovenskem pismu«.

V tej zvezi se želim dotakniti še nekaterih domačih negativnih odmevov mladinske akcije. Po tem, od kod izhajajo, je mogoče presoditi njihovo vrednost in njihove prikriti ali odkrite namene. Prav je, ako jih vsaj registramo. »Slovenec« se je oglašil k akciji z beležko, ki jo je objavil 14. februarja 1941 med »Političnimi zapiski«. Glede podpisnikov je pripomnil dobesedno: »Nekateri teh gospodov so pri JNS, drugi pri SDS, tretji so pristaši samostojnega kmetijstva, eni so jugoslovensko, drugi pa tudi levičarsko(!) usmerjeni... To zbiranje je docela razumljivo, ker jih je vseh skupaj celo za enotno fronto premalo, da bi kaj pomenili. Kako pa se bodo levičarski elementi (sic!) počutili med nacionalisti in narobe, to naj bo seveda njim samim prepuščeno. Po potrebi bomo o stvari še poročali«. Res je »Slovenec« že takoj v nedeljo 16. februarja 1941 v svojem notranjepolitičnem pregledu ponovil podtikanje, da so mlajši iz raznih skupin (JNS, SDS, kmetijci) sklenili sporazum »tudi skupaj z nekaterimi komunistično(!) navdahnjenimi mladini«.

Mladinski akciji za napredno skupnost pa je poklonil svojo pozornost tudi novi šef slovenskega dela JRZ, minister dr. Kulovec, in sicer na zborovanju MJRZ v Mariboru 16. februarja 1941, kjer je po verziji »Slovenskega doma« (17. febr. 1941) izjavil med drugim: »Tako imenovana napredna mladina se tudi zbira v političnih vrstah, vidimo, da se tam zbirajo samo svobodomiselno usmerjeni ljudje. Mislim, da se ne motim, če trdim, da so mnogi od teh mladih ljudi tudi komunistično usmerjeni. (Klici: »Dol komu-

nizem!« — »Slovenec« pa je naslednjega dne (18. februarja 1941) besedilo dr. Kulovčeve izjave prinesel takole: »Tako imenovana napredna mladina se tudi zbira v političnih vrstah, vidimo, da se tam zbira samo svobodomiselnost usmerjeni ljudje. V tej zvezi je govornik odgovarjal na sobotni članek znanega mariborskega dnevnika, kateri odklanja grupiranje strank po svetovnem nazoru. Obenem pa isti list pozdravlja koncentracijo napredno usmerjene mladine. Dr. Kulovec to ugotavlja in vpraša: »Ali se mar ta napredna mladina ne zbira po nekem svetovnem nazoru? Če se ne zbira, kakor želi omenjeni list na eni strani, zakaj pa potem tako podčrtujejo svojo naprednost? Ali mar s tem člankar ni samega sebe demantiral? Mislim, da se ne motim, če rečem: Če ta mladina ni usmerjena po nobenem svetovnem nazoru, kako naj pa potem zavzema svoje stališče do svetovno nazorno usmerjenega komunizma?« (Klici: Dol komunizem!) — »Slovenec« pripominja ob zaključku poročila: »K poročilu, ki ga je včeraj prinesel o mladinskem zborovanju JRZ v Mariboru »Slovenski dom«, nas je g. minister dr. Kulovec prosil omeniti, da se je njegov govor glede komunizma drugače glasil, kakor pa je bilo objavljeno v izviru. Avtentično besedilo tistega dela govora prinašamo v svojem gorenjem poročilu. Toliko resnici na ljubo«.

K zbiranju napredne mladine se je oglasila tudi »Straža v viharju« (13. februarja 1941) pod naslovom: »Liberalna mladina«. Po negativnem orisu posameznih naprednih političnih skupin, se o akciji izraža takole: »Dejstvo je, da liberalna mladina danes ni enotna, da nima skupnega idejnega, gospodarskega in socialnega, sploh nazornega gledanja, temveč se lovi med desno in levo skrajnostjo in zato tudi ne pomeni kdo ve kaj med našim narodom. Kaj bo prinesla »združitev«, bomo šele videli. Želeli bi, da bi bila »združena« bolj odporna proti komunizmu kot je sedaj«.

»Slovenija« mladinske akcije tudi ni prezrla. Najprej je o njej pisal

Josip Udovič (11. februarja 1941) pod naslovom: »Osnove političnega sodelovanja slovenske mladine«. Te osnove posnema po objavljenem progasu, da si tega ne omenja, v ostalem pa polemizira o tem, kdo je prav za prav mlad (polemika o krstnih listih!). V poročilu o prvi številki »Misli in dela« pa očita progasu napredne mladine preveč »sodobno« izrazoslovje, kakor »red«, »delovna skupnost« in podobno...

List »Avgust Jenko«, glasilo jugoslovanske nacionalistične mladine, kakor se sam imenuje, je mladinski akciji in progasu posvetil kar štiri strani drobnega tiska, ki jih polni polemika, v katero se tu ne želim spuščati, ker je izrazoslovje tega lista premalo domače. To polemiko omenjam zgolj kot zanimivost naših dni.

Končno še pripominjam, da je tudi glasilo Nemcev v Jugoslaviji »Deutsche Nachrichten« iz Zagreba posvetilo progasu daljšo beležko pod naslovom: »Schau, schau!« V njej posnema objektivno vsebino proglasa z opazko, da se je miselnost slovenske mladine močno spremenila...

Verko

Druga vojna pomlad

Kakor lani ob tem času, je svet tudi letos poln ugibanj o nadaljnjem razpletu vojne, zlasti o ofenzivnih udarih velesil osi, v prvi vrsti Nemčije. Po mnenju vojaških strokovnjakov mora namreč Nemčija čimprej in z vso težo svojih oboroženih sil poseči v razvoj vojne, ako hoče preprečiti, da bi začel čas ugodno delovati za nasprotni tabor, ki vedno bolj računa na izdatno ameriško pomoč v orožju (zlasti po izglasovanju Rooseveltovega zakona o posoji vojnega materiala) in ki je med tem izvojeval tudi nekaj pomembnih uspehov nad nemško zaveznico Italijo na sredozemsko-afriškem področju. Razen tega sta tudi Hitler in Mussolini v poslednjih govorih 22. in 23. februarja tega leta napovedala večje dogodke ob nastopu pomladi, in sicer Hitler predvsem podmorniško vojno na zapadu ter preganjanje Angležev, »kjer koli bi se pojavili«, Mussolini pa nove operacije na

sredozemskem bojišču. Ves ta čas sta velesili osi razvijali izredno diplomatsko delavnost, ki je zajemala zlasti področja morebitnega posega v razvoj dogodkov, med njimi v prvi vrsti zapadno Evropo (Francijo in Španijo) ter balkansko-podonavsko področje. Stalno je bilo med tem odprto tudi vprašanje nemške invazije na angleško otočje, medtem ko je neposredno nemško-italijansko vojaško sodelovanje na južnem bojišču postajalo iz dneva v dan večje. S tem pa so bile teoretično in praktično nakazane vse možne smeri nemške ofenzive na prehodu iz zime v pomlad.

Izmed vseh teh področij je bilo zadnje tedne najbolj v ospredju podonavsko-balkansko področje, kjer sta velesili osi že lansko leto razvijali svojo diplomatsko ofenzivo za pristop držav na tem prostoru k berlinskemu trojnemu paktu z dne 27. septembra lanskega leta. Akcija je v novembru 1940 uspela pri Madžarski, Rumuniji in Slovaški, a se je tedaj ustavila pri Bolgariji. Pričakovati je bilo, da bo Nemčija svoj pritisk na to državo obnovila, tem bolj, ker so Grki med tem utrdili svoje nove položaje v Albaniji, Angleži pa zasedbo vse Čirenajke z glavnim mestom Bengazijem razbremenili pritisk na Egipt. Dasi je Nemčija smatrala ves čas sredozemsko bojišče za postransko bojišče in se je kolikor mogoče izogibala razširjenju vojne na Balkan, so se tudi tu pojavile zanj v zimskih mesecih vojne nujnosti različnega značaja. Predvsem so bile to defenzivne vojne nujnosti: potreba po zavarovanju proti vsem presenečenjem z nasprotne strani, na daljšo daljavo pa tudi proti drugim nevarnostim. Konkretna priprava, zlasti vkorakanje nemške vojske v Bolgarijo, pa so seveda odkrile tudi možnosti morebitnega aktivnega posega v razvoj, zlasti v smeri proti Grčiji, v kolikor ne bi že sam diplomatski pritisk, oprt na novo dejstvo nemške vojaške navzočnosti v Bolgariji, vodil k uspehu, k sklenitvi premirja in miru med Grčijo in Italijo. V ta namen je Nemčija po že doslej znanem postopku sprožila akcijo, v

kateri je izkoristila vsa svoja razpoložljiva sredstva: od živčne ali duhovne vojne preko diplomatskega pritiska do same vojaške intervencije v smislu vojaške zasedbe nove zavezniške države. Ponovil se je po svoje proces, ki ga je poprej že izvedla pri Madžarski in Rumuniji.

Vkorakanje nemške vojske v Bolgarijo je sledilo kot naravna posledica bolgarskega pristopa k trojnemu paktu, ki je bil svečano izvršen 1. marca 1941 na Dunaju v dvorcu Belvedere. Že nekaj ur po podpisu so začele prihajati iz Rumunije v Bolgarijo prve nemške čete. Daljnosežno odločitev bolgarske vlade o pristopu k trojnemu paktu in o pristanku na vkorakanje nemške vojske je vladna večina potrdila že 2. marca, opozicija pa je tudi pri tej priliki izrazila svoje nezadovoljstvo z vladno politiko.

Kakšne nadaljnje posledice bo Nemčija izvajala iz tega svojega uspeha v Bolgariji, ni še znano, gotovo pa je, da se je z nemško zasedbo Bolgarije položaj na Balkanu močno zapletel in nemški pritisk na tem področju povečal. Na drugi strani pa pomeni odločitev bolgarske vlade tudi znatno razčiščenje nekaterih nejasnosti, med njimi predvsem nejasnosti glede samega bolgarskega zadržanja, o katerem se je pred tem mnogo ugrabilo. Razen tega je bolgarska odločitev sprožila tudi nekaj značilnih reakcij, ki jih smemo prav tako označiti za doprinos k razčiščenju balkanskega položaja, čeprav se bo ves njihov pomen pokazal šele kasneje.

Tu mislimo predvsem na uradno izjavo sovjetske vlade k bolgarski odločitvi, objavljeno 3. marca 1941. Sovjetska vlada ugotavlja v tej izjavi, da ne more deliti mnenja bolgarske vlade o »pravilnosti politike bolgarske vlade v tem vprašanju«. Smatra tudi, da položaj, ki je s tem nastal, »ne vodi k okrepitevi miru na Balkanu, temveč k razširjenju vojnega področja in zapletu Bolgarije v vojno«. Ker hoče sovjetska vlada še nadalje ostati zvesta svoji mirovni politiki, ne more iz teh razlogov nuditi nobene pomoči bolgarski vladi v izvajanju njene sedanje politike. Končno sovjetska vlada zelo ostro zavrača dosedanje »povsem svojevolično« tolmačenje sovjetske politike v bolgarskih listih, kar je znabit v vsej izjavi najpomembnejše, ker so namreč bolgarski listi od izbruha te vojne dalje prikazovali sovjetsko politiko kot politiko tesnega sodelovanja z Nemčijo in popolnega sporazuma med obema vele-silama glede vseh — in med njimi tudi glede balkanskih — vprašanj.

Prav ta del izjave sovjetske vlade je proti pričakovanju našel že naslednjega dne potrdilo v uradni izjavi zastopnika nemškega zunanjega ministrstva. Iz nje izhaja, da se nemška politika na evropskem jugovzhodu ravna po dveh vodilih: 1. Nemčija hoče na evropskem jugovzhodu zgraditi in zagotoviti trajen mir in trden red za vse čase. 2. Vsi ukrepi Nemčije se izdajajo v znamenju vojne proti Angliji, ki bo napadena povsod, kjer koli se bo pojavila, kakor je izjavil Hitler, in ki ji bo Nemčija preprečila vsak poskus v tej smeri. Zastopnik nemškega zunanjega ministrstva je nato še pripomnil med drugim: »Ako ima sovjetska vlada drugo mnenje o odločitvi Bolgarije, sprejema Bolgarija to na znanje. Ako sovjetska vlada odkrito in brez omejitev izraža svoje stališče, je to zadeva njene politike.« S tem je Berlin prvič — in v nasprotju z vsem dosedanjim pisanjem nemških listov — priznal nesoglasje med svojim in ruskim stališčem, in to prav glede Balkana, kar demantira vse dosedanje govorice o kakršnih koli vnaprejšnjih dogovorih obeh držav glede skupne politike v tem delu Evrope ali celo glede delitve interesnih sfer med njima.

To nam sedaj po nekaj mesecih potrjuje pravilnost svoječasnih domnev ob obisku Molotova v Berlinu (12.—14. nov. 1940), da ni bilo tedaj med Berlinom in Moskvo nič v naprej dogovorjeno. Z ruske strani pa pomeni izjava sovjetske vlade prvo javno formuliranje ruskih interesov na balkanskem prostoru, četudi so ti stvarno omejeni samo na Dardanele. Tudi to potrjuje pravilnost dosedanje teze, da je balkansko področje — za razliko od drugih področij, kjer oba vojna tabora lahko dosežeta neposredni stik brez upoštevanja interesov tretje velesile izven vojne — področje izrednih občutljivosti in tveganj za kakršne koli samostojne akcije, narekovane zgolj po »vojnih nujnostih« vsakega tabora zase. Kakšne utegnejo biti nadaljnje posledice sovjetske izjave, nam bodo seveda pokazali šele dogodki, ki bodo odkrili njeno praktično vrednost, toda že sedaj se vsi komentariji ujemajo v tem, da daje ta izjava proste roke Turčiji glede njenih odločitev v zvezi z novo politikou bolgarske vlade.

To je tem pomembnejše, ker sta bolgarska in turška vlada podpisali 17. februarja 1941 v Ankari skupno izjavo o nenapadanju in prijateljstvu, katere edini smisel in pomen za Turčijo bi bil prav v tem, da ne da odslej Bolgarija niti neposredno, niti posredno (na primer s pristankom na

prihod nemških čet na bolgarska tla v ofenzivne namene) nobenega povoda za ogrožanje turške varnosti. Prav zato je bila ankarska izjava dogovorjena »brez posledic za pogodbeno obveznosti obeh držav z drugimi državami«. Ta izjava je bila seveda podpisana pred bolgarskim pristopom k berlinski trozvezi. Zato je na dlani, da je ta pristop — posebno še, ako o njem Turčija ob podpisu izjave ni bila informirana — bistveno spremenil položaj in s tem tudi vrednost ankarske izjave. To nam razlaga, zakaj je Hitler že 4. marca 1941 poslal v Ankaru s letalom svojega posebnega kurirja, ki je izročil turškemu državnemu predsedniku Hitlerjevo poslanico z nemškimi zagotovili glede turške varnosti in baje tudi s ponudbo o sklenitvi nenapadalnega pakta. Naj bo s tem kakor koli, dejstvo je, da se je takoj po vkorakanju nemške vojske v Bolgarijo nemška diplomatska ofenziva nadaljevala zlasti v Ankari, medtem ko se je tudi v smeri proti Atenam povečal nemški diplomatski pritisk. Protiutež proti tej diplomatski ofenzivi Nemčije pa je pomenil obisk angleškega zunanjega ministra Edena in šefa generalnega štaba britanske kopne vojske sir Johna Dilla v Egiptu, Ankari in Atenah. Rezultate teh Edenovih in Dillovih razgovorov nam bodo seveda odkrili šele bližnji dogodki, zato bi bila ugibanja o njih odveč. Angleška vlada je med tem prekinila diplomatske odnose z Bolgarijo (4. marca 1941).

Pri ugibanjih o morebitnih nadaljnjih zapletljajih na Balkanu in presoji novega položaja ne smemo izgubiti izpred oči, da je to področje samo del velikega svetovnega vojnega področja, na katerem že nekaj časa oba vojna tabora merita svoje sile. V svetovni razporeditvi sil pa ima za njihovo končno merjenje in odločitev v konfliktu čedalje večji pomen časovni činitelj, ki na vsakega izmed vojnih taborov drugače pritiska: na Veliko Britanijo bolj v smislu nadaljnje obrambne vztrajnosti, na velesili osi pa predvsem z zahtevo po čimprejšnji odločitvi in zmagi. Zato je razumljivo, ako je dr. Göbbels 8. marca 1941 ponovil Hitlerjevo napoved, da mora Nemčija še v tem letu zmagati, takoj nato pa pripomnil: »Nemčija je spoznala nujnost, da mora Anglijo pregnati iz Evrope, prav tako pa tudi nujnost, da jo na njenem otoku stre, preden bi se

mogel povrniti mir.« Napačno bi bilo zato misliti, da je vprašanje invazije odstavljeno z dnevnega reda.

Dr. Branko Vrčon

Načelo samoodločbe narodov

(Misli po knjigi »The British Case«)
Britansko stališče v svetovnem dogajanju je po izjavah angleških državnikov jasno: **pripomoči do zmage načelu samoodločbe narodov**. Oglejmo si ga po knjigi, ki jo je pod zgornjim naslovom izdal britanski minister lord Lloyd.

Načelo samoodločbe narodov izvira iz zapadne (krščanske) civilizacije, ki propoveduje načelno enakost in svobodo vsekakor ne glede na izvor ali pripadnost. To je bistvo in prednost zapadne civilizacije nasproti helenski in rimski, ki sta priznavali tudi suženjstvo. Nastopajoče krščanstvo je s to propovedjo porušilo temelje starega gospodarskega reda, ki je bil zgrajen na suženjstvu. Ko je izginilo suženjstvo, se je zrušilo tudi rimsko cesarstvo. Nastajalo je moderno človeštvo, sprva zelo počasi, kasneje vedno hitreje; dobivalo je obliko v postopnem večanju števila narodov, ki so utrjevali svojo samostojnost. S tem so dobili možnost, da nudijo svojim pripadnikom svobodo.

Ta svoboda se je počasi razširjala navzdol. Najprej so jo imeli državni poglavarji (prosvetljeni absolutizem), ki so vodili usodo svojega naroda. Zatem se je državnemu poglavarju pridružilo tudi plemstvo, ki je z njim sodelovalo pri vodstvu države. Sprva višje plemstvo, nato tudi nižje plemstvo. Še pozneje gospodarski stanovi in končno narod sam. Ta razvoj je bil seveda pri različnih narodih različen. Toda pogoj za ta razvoj je bila vselej in povsod **lastna narodna država**. To pa iz razloga, ker je možno uspešno varovanje interesov celote le v relativno majhnih, homogenih edinicah. Čim večja so ozemlja, tem različnejši so interesi, tem težje jih je spraviti v pravičen sklad.

Britanski narod nudi primer za ta koncept. Zgodovina njegovega imperi-

ja je zgodovina evolucije od primitivnega kolonialnega imperija h komplicirani zvezi narodov, ki je tako svobodna, da je celo eden izmed teh narodov v sedanji vojni nevtralen (Irska), drugemu je bila dopuščena parlamentarna debata, ali naj še sodeluje v tej vojni ali ne (Južna Afrika), pri tretjem zopet je prišlo celo v teku vojne do parlamentarne krize in do volitev, ker je prodrlo mnenje, da je ta narod še premalo storil za skupni vojni napor (Kanada), pri četrtem pa so prav med vojno v teku gibanja in pogajanja, da se mu prizna položaj popolnoma neodvisnega dominiona (Indija). Upoštevajoč ta dejstva, šele prav vidimo, da so — razen osamljenega primera nevtralnosti **enega člana** britske zveze narodov — vsi ostali člani svobodno stopili v to vojno. Kakor sicer vsak Britanec obžaluje, da se je v njegovi zvezi pokazala izjema, pa sprejme to kot dejstvo brez pridržka. Ta **individualna svoboda odločitve** o najbistvenejšem vprašanju državnega življenja, o vstopu v vojno ali ne, je bistvo prave svobode, ki so jo deležni vsi narodi britanske zveze narodov.

Direktna povezanost med narodnostjo in svobodo ter med svobodo in napredkom, je bistvo britanskega gledanja na svet. Toda Britanci se ne bi bojevali, če bi bila ogrožena samostojnost samo **enega naroda**, kakor bi sicer obsojali napadalca. Šele spoznanje in zavest, da je ogrožena skupnost, t. j. samostojnost **vseh** narodov in tudi britanskega, pripravi in je pripravilo Veliko Britanijo do borbe. Evropska skupnost **svobodnih** narodov ni namreč dragocena za varnost vsakega posameznega teh narodov, marveč tudi za občečloveški napredek. Primerjajmo samo ogromna ozemlja Rusije in Kitajske, po katerih je naseljeno veliko število narodnostnih skupin in plemen, in vendar je vso to skupnost obvladovala skozi ves razvoj zgodovine po ena sama vlada iz središča. Čeprav sta človeška in sirovinska rezervoarja Rusije in Kitajske neizmerno ogromnejša kakor oni Evrope, pa je vendar Evropa tista, ki je po svojih **narodnih državah** skozi stoletja vodila

v napredku kulture in civilizacije. Če bi bili Rusija in Kitajska od vsega početka organizirani po narodnih državah, kakor je Evropa, bi bil njun prispevek k občečloveški kulturi — kakor ga je treba tudi sicer spoštovati — še štiridesetkrat večji. Napredek zapadne civilizacije je sposobnost, da s svojimi političnimi ustanovami odkriva in razvija duhovne in razumske zmožnosti vseh narodov Evrope. Zamisel ureditve Sovjetske unije na federativni podlagi je torej v bistvu zdrava, le da se še ne da reči, da bi se vladanje iz centra (Moskve) vršilo po demokratskih principih, čeprav je možnost, da do tega postopoma še pride.

Ako bi se torej imela Evropa pokoriti eni sami volji, eni sami tuji državni organizaciji, bi padla raven evropskih narodov kaj kmalu na ono kitajskega kmeta ali delavca, razen tega pa bi evropski narodi — z izjemo gospodujočega — zapadli sigurni materialni in duhovni smrti.

Napredek človeštva je v tem, da gre razvoj od enostavnega k višjim, sestavljenim ciljem. Obrat k sistemu centralizirane avtokracije bi pomenil povratak k ošabni, toda votli orientalski civilizaciji.

S tem, da je Velika Britanija stopila v vojno, je prevzela nase veliko odgovornost in nalogo, a ne iz kakih sebičnih razlogov, razen samoobrambe. Kajti Velika Britanija ne želi nikakih novih ozemelj, nobenih »protektoratov«, nikakih gospodarskih »privilegijev«. Veliki Britaniji ne gre niti za vzpostavitev razmerja sil v prilog statusa quo ante. Ona se tudi ne bojuje za versailleske meje. Bori se, ker bi sicer — ob mirnem gledanju na izgibanje svobodnih narodov — zatajila svojo zgodovino, tradicijo, duhovno dedščino, kršila bi svoje moralne obveze do potomcev in bi se tako sama obsodila na stanje duhovne sterilnosti in materialnega uboštva, kar bi pospešilo konec zapadne civilizacije.

Nekateri ljudje v Angliji so bili mnenja, da je množica majhnih narodov, oziroma držav, preslabotna obramba nasproti ideologiji sile, pa da naj se zato v Evropi sploh opusti na-

čelo samostojnosti narodov. Male države bi se najbolje zavarovale, ako bi se v Evropi namesto nadvlade same ene sile uvedla kaka druga politična ali gospodarska vladavina v obliki prisilnega jopiča. Taki ljudje pozabljajo, da se samostojni narodi ne protivijo izgubi svoje samostojnosti v korist te ali one sile, ampak izgubi svoje samostojnosti sploh! Moč in slava naše civilizacije pa je prav v njeni neskončni različnosti in sestavljenosti. Samo to je sad svobode, tako svobode narodov, kakor svobode posameznikov v njih.

Med svobodnimi narodi, kakor tudi med svobodnimi ljudmi, seveda ni mogoče izključiti sporov. To bi se protivilo pojmu svobode same. Toda v smislu načel zapadne civilizacije je, da se spor tvega le, ako ima od tega koristi skupnost. To je stališče Velike Britanije tudi v sedanji vojni, ko gre za obrambo svobode pred nesvobodo, kar odtehta riziko vojne.

Svobodni ljudje, ki so se svojevoljno združili v narodno državo, nimajo — že po naravi stvari same — prav nikake želje, da bi druge zaslužnili. Na drugi strani pa bi se uveljavile v državi, kjer bi vladalo verovanje v pravico močnejšega, prav nasprotno težnjo. Niz majhnih držav, ki bi jih obkrožale in ki bi že iz nagona samoobrambe veroval v humanizem, bi izživala napetosti že a priori.

Princip narodnosti je edini možni način politične organizacije svobodnih ljudi, ki tako lahko združujejo svobodo z redom, enotnost z različnostjo, napredek s stalnostjo, potrebe posameznika s potrebami skupnosti in z upravno zmogljivostjo. Tudi med samostojnimi narodnimi državami lahko sicer pride do sporov, toda temu dejstvu ne moremo ubežati s tem, da se zatečemo k sistemu despotizmov. Pod njegovim površjem bi tlele iskre, ki bi se mogle vsak hip pretvoriti v požar upora in revolucij. In to tem bolj, na čim višji kulturni stopnji so narodi, ki bi morali prenašati tako obliko vladavine.

Največji cinizem prejšnje vojne je bil v tem, da se je trhla Avstro-Ogrska monarhija, ki je princip narodnosti zatirala, skušala rešiti z napadom na ju-

govzhod, kjer je bil ta princip pravkar dosegel triumfe. Leta 1914. je Velika Britanija stopila v vojno najprej zato, da bi popolnoma izkoreninila militaristično hegemonijo, drugič pa zato, da bi se obvarovale pravice vseh manjših narodnosti Evrope. Mirovne pogodbe, ki so sledile, so bile merilo **uspeha** glede obeh teh dveh vojnih ciljev. Ta uspeh je omogočilo orožje, še bolj pa ogromna večina javnega mnenja na vsem svetu.

Sedanja vojna je le nadaljevanje prve svetovne vojne in se bije iz popolnoma istih razlogov kakor prejšnja, ne pa morda zaradi te ali one slabosti versailleskega miru! Bije se zato, ker se je premagana skupina držav vseh 21 let po vojni neprestano branila priznati veljavnost katere koli meje sploh, pa najsi jih je zajamčila sama, ali so zanjo storili to drugi. Ta odpor pa izvira iz odvratnosti, da bi se, četudi v najmanjši meri, priznal **princip narodnosti**, ki je bil sprejet v vse mirovne in kasnejše pogodbe. Zato te vojne niso krive mirovne pogodbe, ampak ji moramo iskati vzroka v odporu proti načelu, ki je izraženo v njih. Finančne klavzule mirovnih pogodb so bile že davno spremenjene in ukinjene z vsem privoljenjem Velike Britanije. Zaradi njih torej ni moglo priti do vojne. Upoštevala pa se ni dobra volja, s katero so bile odstranjene. Glede teritorialnih klavzul pa moramo opozoriti, da se je prav z njimi — vsaj v glavnem — vzpostavilo in utrdilo narodnostno načelo v Evropi! Te klavzule so bile torej upravičene. Katastrofa, ki je sedaj zadela svet, izvira iz kršitve določb, ki so pravice narodov jamčile.

Dejstvo je, da z mirovnimi pogodbami niso izgubile svoje samostojnosti niti Avstrija, niti Madžarska, niti Nemčija, dočim so zaživele v svobodi tako zvane nasledstvene države, baltske države, Finska, popravile so se meje Belgije in Francije ter razširile one Italije in Rumunije. Seveda pa so te države sprejele vase tudi velike narodne manjšine. Delo osvoboditve velikega števila narodov daleč odtehta dejstvo, da je bilo tam nekaj nemških in mad-

žarskih manjšin vključenih v nove države: nekaj drugih pa prisojenih obstoječim. Sicer pa se je vse, kar se je v notranjosti Avstro-Ogrske dogodilo med leti 1914-1919, izvršilo izven volje zapada. In če kdo trdi, da je ta raztelesil avstro-ogrske gospodarske enote, je res le to, da je bila Avstro-Ogrska v ruševinah že pred konec vojne, in to s spontano akcijo novoosvojenih narodov. Če so ti zašli kdaj pozneje v težave, je to pripisati destruktivni obstrukciji od zunaj, zlasti tudi obstrukciji preko narodnih manjšin, ki so bile zelo porabno orožje v rokah verziranih držav, ko so te izrabljale porodne in začetne težave drugih.

Narodna država je izraz evropskega genija, ki omogoča življenje različnosti v državnem okviru. Nesreča je bila v tem, da so nesprenost nekaterih novih držav izrabljale nezadovoljne sile.

Večina Angležev je mnenja, naj bi Zveza Narodov postala trajna evropska povojna organizacija, seveda pod pogojem, da vanjo vstopijo vsi narodi, ki bi v svoji skupnosti pomagali ohraniti mir po tej vojni. Lord Lloyd pa je skeptičen in pravi, da to ne zavisi od statutih, marveč od dobre volje vseh in vsakega posameznega naroda, da lojalno izvršuje obveze Zveze narodov. »Zedinite Evropo in če bo prevladovalo razpoloženje za vojno, boste doživeli upore. Združite Evropo v federacijo, pa boste doživeli izstopa. Vzpostavite Zvezo narodov, pa se boste morali zateči k vojnim sankcijam. Dejstvo je, da je danes vojna in dokler se volja nasprotnih strank ne bo spremenila, bodo iz istega vzroka nastajale vedno nove vojne. Če bi se pa le zgodil čudež, da bi na koncu te vojne prevladala želja za mir, se bo našla tudi oblika za mednarodno sodelovanje vse dotlej, dokler bo trajala volja za mir.«

Mir ali vojna zavisita torej od **misli in volje ljudi**: »Naj bo zamisel bodoče Evrope kakršna koli, en pogoj je treba izpolniti: vzpostaviti je treba **svobodo narodov**.« Tako zaključuje svojo razpravo lord Lloyd. Posneli smo jo izčrpano, da prikažemo čim bolj izvirno angleško gledanje na sedanjo vojno in mir po njej.

Odon Šorli

Novi angleški socializem

Krčeviti tresljaji in dvomi sodobnega človeštva, katerih verno sliko nam kažejo sobesedniki Bogdana Radice v njegovi nedavno izdani knjigi »Agonija Evrope« (Geca Kon, Beograd) bodo nedvomno rodili dobre posledice.

Predvsem bo zasluga sedanje vojne, da bo pospešila zgodovinsko pozabljenje enega izmed najbolj divjih obdobj človeškega žitja. Časi, ko je človek izkoriščal človeka po načelih klasičnega liberalizma, tonejo počasi v preteklost. Kakor pri vsakem takem dogodku, se »ancien régime« krčevito brani. Za koliko so se zavlekle fantastične napovedi o skorajšnjem koncu kapitalizma! Prav nič revolucionaren ni prehod iz starega v novi red.

Pri tej evoluciji vidimo najrazličnejše poizkuse, ki gredo včasih v jakobinski ekskluzivizem, na drugi strani pa v umetno podaljšanje kapitalističnega sistema. Niti prvi niti drugi ekstrem ne bosta prinesla rešitve človeštvu, kakor je niso po francoski revoluciji jakobinci in ne »coblenzardi«.

Revolucijski in protirevolucijski valovi, ki groze včasih uničiti vse dobrine človeštva, pa po naravi stvari prehajajo v miren evolucijski tok. Kakor ne smemo peresa v uri preveč napeti, tako ga tudi ne smemo popolnoma odviti, če hočemo, da bo ura šla. Zato se nam zdijo smešne »revolucijske« besede na ustih enih in drugih. Tudi pri nas čitamo članke, v katerih ima beseda »revolucija« najodličnejše mesto: v vsakem stavku je skoro že obvezna. Kakor da bomo z razbijanjem duhovnih in materialnih dobrin osrečili človeštvo!

Glavna skupna črta teh »revolucijskih« gibanj je predpostavljjanje materialnega duhovnemu. Onemogočiti ljudem, da bi svobodno izražali svoje misli in vzeti jim osebno svobodo, to je skupni cilj enih in drugih »revolucionarjev«, pa tudi vedno bolj redkih pristašev starega reda.

Kljub temu je še veliko ljudi, večina narodov na svetu, ki si želijo samo pravičnejšo razdelitev dobrin, s poštnim delom zagotovljeno eksistenco in

mir. Ti narodi, od katerih nekateri danes še ječijo pod pritiskom denarnih, »novokapitalističnih« ali »revolucijskih« manjšin, bodo presrečni, ko bodo rešeni vseh teh parazitov.

*

To so misli, ki obhajajo nedvomno vsakega »nevestosmerjenega« človeka, ko čita novi program angleških socialistov.

Angleška delavska stranka, Labour Party, je prav za prav stranka delovnih Angležev, brez razrednih razlik. Ker izpoveduje socializem, ji na splošno tudi pravijo socialistična.

Njen socializem ni v okamenele struge speljana doktrina, temveč živ in prilagoden sodobnosti. Včasih je beseda socializem pomenila nekaj prejšnjega, današnji program novega socializma ni za nobenega naprednega, demokratičnega in svobodno mislečega človeka ničesar drugega kot sinteza njegovega verovanja. Je to program najbolj naprednih ljudi na svetu, kajti on odklanja surovo silo, bodisi gospodarskega bodisi kakšnega drugega terorja. V evoluciji vidi srečnejšo bodočnost človeštva in zato odklanja »vsako zahtevo po diktaturi, pa naj prihaja z desne ali leve strani«. Pot, ki jo kaže, je »parlamentarna demokracija, po kateri pojde ljudstvo mirno od dobičkarskega do socialističnega družbenega reda«.

Idejne smernice labouristične stranke zahtevajo novo skupnost držav, ki naj bo po svojih pravicah nad suverenimi državami. Le-ta skupnost bo lahko zaradi večjih finančnih sredstev in ugleda kakor ga je imela Zveza narodov izvedla razorožitev do tiste stopnje, ki bo posameznim državam edino potrebna za vzdrževanje notranjega miru. Vsem narodom, tudi domačinom iz kolonij — ki naj postopoma pridejo po zgledu angleškega imperija preko dominionov do svobodnih držav — mora biti odprta pot za trgovino in dobavljanje surovin. Ker menijo labouristi, da je treba novi red v svetu zgraditi na temeljih demokracije in socializma, morajo postopoma — kakor je politična demokracija uresničila

državlanske pravice: svobodo vere, prepričanja in enako pravico odločanja v občini in državi — odpasti tudi razlike in privilegiji na gospodarskem področju ter mora biti ukinjena tudi tradicija podedovanja siromaštva ali nezasluženega bogastva.

Vojna je matico klasičnega liberalizma silno izpremenila. Proces postopne socializacije se je začel hitreje razvijati. Ker smatrajo labouristi, da bi prav ničesar ne pridobili, če bi z izpremembo gospodarskih odnošajev, s toliko hvaljeno »revolucijo«, istočasno izgubili pridobitve politične demokracije, so se rajši odločili za evolucijo v gospodarskih odnošajih, ki bo ljudem prinesla prvo in drugo. Kakšen svet si zamišljajo, so povedali po svojih najuglednejših predstavnikih.

K smernicam labouristične stranke, ki so bile objavljene že pred dobrega pol leta, bi še pripomnili, da predstavljajo tudi formalno — saj je stranka na vladi in vodi vojno — gledanja in želje večine Angležev. Stvari sami škoduje namen, zaradi katerega so v sedanjem vojnem času izšle: pogoj uresničenja idealov je vojaška zmaga. Taktično, ne načelno, pa so od tedaj angleški socialisti revidirali tudi svoje stališče do Sovjetske zveze, ki je v smernicah razvidno iz poglavja, ki govori o finsko-sovjetski vojni.

Pri iskanju novih poti ne bo nihče mogel preko stališča angleških labouristov. To stališče pomeni regeneracijo demokracije.

Bojan Ribnikar.

Machiavelli in fašizem

O sorodnosti idej Machiavellija in fašizma smo često čitali, vendar so redke primerjalne študije, ki bi to sorodnost skušale tudi znanstveno dokazati. Ker je gotovo eno izmed najbolj zanimivih vprašanj, ki se nam postavljajo pri proučevanju fašistične doktrine ne bo odveč, ako tudi naše čitatelje seznanimo s poskusom, ki ga je na tem področju izvršil pred kratkim fašistični pisec Ignazio Lampiasi (v reviji »Gerarchia«, februar 1941). Lampiasi sicer ni izčrpal vse snovi, vendar je za primerjavo vzel najpo-

mebnejši del Machiavellijevih in fašističnih zamisli, onih, ki se nanašajo na pojmovanje človeka, države ter odnošajev med posameznikom in državo. Njegova izvajanja zaslužijo nadoz pozornost tudi zaradi boljšega razumevanja ideološkega ozadja sedanje vojne, ker nas seznanjajo s fašističnim gledanjem na najbolj pereča sodobna vprašanja.

Pisec izhaja iz ugotovitve, da je »fašizem zgodovinska zamisel«, ki je v političnem pogledu, kakor vse politične doktrine, podvržena stalnim spremembam. Njeno univerzalnost bi si bilo mogoče zamišljati, ako bi bile njene rešitve vprašanj, ki se tičejo posameznika, države in njunih medsebojnih odnošajev, uresničene istočasno v vseh državah iste civilizacije. Kot zgodovinska zamisel, ki izhaja iz povsem določenih časovnih in krajevnih okoliščin, pa je nanje trdno navezana. Tudi Machiavelli postavlja za temelj svoji politični doktrini zgodovinski zakon, po katerem se s časom vse spreminja. Ko se spremeni čas, je treba spremeniti tudi politične ureditve, kajti sicer bi država propadla. Fašizem je v tem pogledu zavzel isto stališče. On odklanja, kakor je zapisal Mussolini (Dottrina del Fascismo, I, 6) »vse teološke zamisli, po katerih naj bi bila v določenem zgodovinskem razdobju mogoča dokončna ureditev človeškega rodu«. To bi bilo v nasprotju z življenjem, ki pomeni »stalno spreminjanje in nastajanje«. Zato fašizem »odklanja doktrino, ki naj bi veljala za vse narode in za vse čase, kajti politične doktrine minejo, narodi ostanejo«. (Dottrina, II, 9). Kakor Machiavelli, postavlja torej tudi fašizem kot zgodovinsko zamisel dve načeli: načelo večne dinamike političnih doktrin in načelo, da fašizem ni izvozno blago. Fašizem se mora stalno spremenjati po potrebah časa, zato je njegova revolucija »trajna revolucija«.

Zgodovino pa »delajo« ljudje. Zato je zlasti zanimiva primerjava o pojmovanju človeka pri Machiavelliju in fašizmu. To pojmovanje je samo navidezno nasprotno, dejansko je povsem istovetno.

Machiavelli sodi zelo slabo o ljudeh. Človeka vodijo predvsem strasti, med njimi zlasti dve: ljubezen in strah. Vlada, ki bi slepo zaupal ljudem in njihovim besedam, ne da bi imel proti njim tudi orožje, bi bil izgubljen. Zato je Machiavelli mnenja, da vladar nasproti ljudem ni dolžan spoštovati dane besede, kajti ljudje, ki jih vodi zgolj sebičnost, je nasproti vladarju tudi ne bi spoštovali. V svojem »Vladarju« je zapisal: »Ljudje se bolj pri- tožujejo radi premoženja, ki jim je bilo odvzeto, kakor pa zaradi brata ali očeta, ki sta jim umrla, kajti smrt je mogoče pozabiti, blaga nikdar.« (XVII. pogl.) Ljudje so zadovoljni, dokler jim ne odvzameš blaga ali časti. Samo sila in moč ustvarjata prijatelje. Zato bo imel vladar »dobre prijatelje, ako bo imel dobro orožje«. (XIX. pogl.)

To tezo zastopa tudi fašizem. Mussolini je v svojem »Preludiju k Machiavelliju« zapisal med drugim: »Ako bi smel soditi svoje bližnje in sodobnike, ne bi mogel v ničemer omiliti Machiavellijeve sodbe. Morda bi jo moral celo poostriiti... Posameznik se skuša vedno izmotati. On želi uteči poslušnosti zakonom, plačevanju davkov in tudi vojne se izogiblje. Redki so — junaki ali svetniki — ki žrtvujejo samega sebe na oltar domovine. Vsi drugi so v stanju potencialnega upora proti državi.« (Scritti e Discorsi, IV, pp. 108—109.)

Tako si torej predstavljata človeka Machiavelli in fašizem. Ako pa je človek tak, kakšen naj bi bil po zamisli prvega in drugega? Tu moramo potegniti strogo črto med realnostjo in moralnostjo, med politiko in etiko. Problema zboljšanja človeka si Machiavelli ne postavlja, vendar pisec indirektno zaključuje, da tudi Machiavelli hrepeni po moralno boljšem človeku. Fašizem pa se je po mnenju pisca tega problema lotil direktno in ga tudi rešil, seveda le teoretično. Medtem ko je Mussolini v »Preludiju k Machiavelliju« opisal človeka, kakršen je, ga je v svoji »Doktrini fašizma« opisal, kakršen bi moral biti: »Fašist sprejema in ljubi življenje, on

smatra samomor za nekaj podlega; on pojmuje življenje kot dolžnost, vzpenjanje, uspeh.« To je po Mussoliniju idealni »fašistični človek«, toda Lampiasi sam pripominja: »Seveda s tem ne moremo reči, da bi bili Italijani od oktobra 1922 dalje drugačni kakor sta jih opisala Machiavelli in Mussolini...« Razlika je le v tem, da je Machiavelli ustvaril politični, Mussolini pa poleg njega še religiozni sistem.

Vprašanje je seveda, ali se človek sploh more spremeniti, poboljšati. Sprememba je lahko zunanja in notranja. Glede zunanje spremembe se Machiavelli in fašizem povsem ujemata: ona je ne le potrebna, zlasti ko se razpase pokvarjenost, temveč jo je država tudi dolžna izvršiti, in sicer s čim večjo svojo avtoriteto, ki mora izločiti vse posamezne egoizme in jih podrediti enemu samemu egoizmu — egoizmu domovine. (Višje — od egoizma domovine do skupnih nalog in dolžnosti človeštva — se niti Machiavelli, niti fašizem nista povzpela. Op. pisca.)

Medtem ko je Machiavelliju poboljšanje človeka samo zunanje vprašanje, je ono fašizmu tudi vprašanje notranje spremembe. Ta pa se more izvršiti ali prostovoljno, naravno ali pa prisilno. Machiavelli izključuje v obeh primerih resnično poboljšanje, fašizem pa to izključuje le glede tako zvanega prostovoljnega ali naravnega poboljšanja. Nalogo prisilnega poboljševanja ljudi mora prevzeti država, kajti »kolikor bolj bo fašizem prodril v duha ljudi, dalje bo trajal... V tem je bodočnost revolucije, saj nam zgodovina pravi, da politične doktrine minejo, religiozne pa ostanejo...«

Tem zamislim odgovarjajoče je tudi pojmovanje življenja pri obeh sistemih. Oba (Machiavelli in fašizem) pojmujeta življenje kot »večno borbo«. Zato postavljata kot dogmo vojaško vzgojo naroda, ki je v toliko olajšana, ker so ljudje že po naravi krvoločni. Machiavelli je na primer zapisal: »Resnica vseh resnic je, da je samo krivda vladarja, ne pa okoliščin ali narave, ako ni vojakov, kjer so ljud-

je.« (Discorsi, I.) Razumljivo pa je, da so starejši ljudje (»s poledenelo krvjo v žilah in sivimi lasmi«) manj navdušeni za vojno kot mladina. Vojna je Machiavelliju dogma, fašizmu pa bistvo njegove doktrine. Trditi, piše Lampiasi, da je vojna samo katastrofa, je netočno: »Vojna pomeni sicer uničenje, toda tudi obnovo.« Zato je po mnenju pisca največja zasluga fašizma, da je mladino vzgojil v »vojnem podnebnju«, kajti: »V središču našega dela mora biti borba...« Zato zaključuje svoj primerjalni spis z besedami filozofa: »Ne svetujem vam delo, temveč borbo. Ne svetujem vam mir, temveč zmago. Vaše delo bodi borba, vaš mir zmaga!«

Scrutator

Nemška manjšina na Slovaškem

V predzadnji številki lanskega letnika naše revije smo na kratko opisali položaj nemške manjšine na Madžarskem, v zadnji številki pa problem nemške manjšine v sedanji okrnjeni Rumuniji. Tokrat se hočemo dotakniti vprašanja nemške manjšine v tretji državi, ki se je povsem naslonila na Nemčijo, namreč nemške manjšine na Slovaškem.

Za boljše presojanje sedanjega položaja te manjšine naj kot uvod omenimo, da niso Nemci na tem ozemlju, ki je do konca svetovne vojne bilo sestavni del Ogrske, v zadnjih desetletjih pred vojno imeli nobene pravice do lastnih nacionalnih organizacij, kajti vsa njihova organizacija se je omejevala na nekaj gasilskih in nekaj še manj številnih pevskih društev. Šele ustvaritev Češkoslovaške republike je tudi tem Nemcem prinesla možnost, da so se lahko zbirali v lastnih nacionalnih organizacijah. Omenimo naj samo postanek Nemško kulturne zveze, ki je prevzela skrb za šolstvo in prosveto, dalje nemško telovadno zvezo, gospodarske ustanove in rajfajznovke ter celo vrsto političnih organizacij, med katerimi je Karpatsko-nemška stranka imela skrajno nacionalističen značaj. Toda ta stranka je bila dokaj osamljena in še v usodnih dneh jeseni leta 1938 je bila ogromna večina nemških organizacij, zlasti

stanovskih, gospodarskih in sportnih proti nacionalnosocialističnemu gibanju.

S proglasitvijo samostojne Slovaške 8. oktobra 1938. pa je prišla nemška manjšina na Slovaškem do takih pravic, ki daleč prekašajo celo pravice nemške manjšine v Rumuniji ali na Madžarskem. Kakor pravi v novembrski številki nemškega mesečnika »*Deutsche Arbeit*« vodja nemške manjšine na Slovaškem državni tajnik Karmesin, po katerem povzemamo naslednje podatke, je dobila nemška manjšina v novi državi takšen organizacijski sistem, ki mu priznava in nemški matični narod i slovaška vlada monopolske pravice.

Vodstvo vseh Nemcev je prevzela Nemška stranka (*Deutsche Partei*), ki je nastala iz prejšnje Karpatsko-nemške stranke in ki se je popolnoma preosnovala po vzorcu nemške nacionalnosocialistične delavske stranke v rajhu. Danes šteje ta stranka 140 krajevnih organizacij, združenih v sedem okrožij. Na čelu organizacije stoji dosmrtno izvoljeni vodja manjšine (*Volkgruppenführer*), sedaj ima to funkcijo gori imenovani državni tajnik Karmesin.

Njemu so neposredno podrejeni razni glavni voditelji, ki vodijo vsak svoj posebni urad. Ti uradi pa niso samo uradi stranke, temveč uradi celotne manjšine in imajo značaj javnih uradov.

Tako je kulturni urad pravcar to prosvetno ministrstvo, ki vzdržuje vse nemške šole (166) in nemške učitelje (610), skrbi za prosveto, knjižnice, predavanja, gledališke in kinematografske predstave, izdaja poseben znanstveni in etnografski časopis ter dva lista za učitelje, ki morajo biti vsi včlanjeni v pristojni stanovski organizaciji, in je tudi centrala za vse umetnike. Temu kulturnemu uradu je podrejen nemški oddelek v slovaškem prosvetnem ministrstvu.

Urad za narodni blagor in narodno zdravje vzdržuje primerno število oskrbnic, otroških vrtcev in zabavišč, zavodov za dojenčke, otroških okrevališč, porodnišnico v Bratislavi in šolske kuhinje v vseh nemških naseljih. Stroške krije po večjem delu s prispevki države, delno pa z dohodki,

ki jih ima kot javnopravna ustanova z varuštvom in pod. Temu uradu je podrejena organizacija nemških zdravnikov in lekarnarjev.

Gospodarski urad (nekakšno ministrstvo za trgovino in industrijo) ima posebne oddelke za trgovino, industrijo in za les. Ustanovil je že dve banki, urejuje zavarovanje in vzgojo vajencev. Poleg tega pa je v njem osredotočen nemški tujski promet. Za nemške delojemalce skrbi »Deutsche Gewerkschaft« (po našo bi bila to nekakšna zveza stanovskih organizacij), ki je v sebi združila vse prejšnje podobne ustanove.

Urad za poljedelstvo in gozdarstvo ima po vsej državi razporedeno mrežo svetovalcev, ki prireajo tečaje, predavanja in praktične poskuse.

V tesni zvezi s tem uradom in z gospodarskim uradom deluje osrednja zveza nemških zadrug, ki obstoja šele dve leti, a ima že okoli 100 denarnih in gospodarskih zadrug včlanjenih, razpolažena z večjim številom skladišč, ima lastno nabavljialno centralo in celo vrsto konzumnih društev. Z njo so združene vse organizacije gospodarskih uradnikov, lovcev, rejcev malih živali, čebelarjev in podobno.

Nemci na Slovaškem imajo celo svoje lastno vojno ministrstvo. Kajti urad za obrambo in delovno službo nadzoruje vse tri nemške vojaške edinice, med temi tudi nemški oddelek državne delovne službe (*Arbeitsdienst*). S tem uradom se stalno posvetujejo državne vojaške oblasti. Ta urad pa ima pravico zahtevati od moških članov nemške manjšine, da vršijo prestovoljno delo tudi v korist nemške manjšine. Njemu je podrejeno udruženje nemških bojnikov.

Urad za tisk in propagando vzdržuje strankin tednik »Deutsche Stimmen« in dnevnik »Der Grenzboten«. Poleg tega izdaja dnevne biltene za liste v nemškem, slovaškem in madžarskem jeziku. Njemu je podrejen tudi posebni nemški oddelek slovaškega radia. Nemška oddaja uživa tolikšno samostojnost, da ima celo svoj posebni znak v pavzah, namreč prve takte pesmi »In den Ostwind hebt die Fahnen«

(V vzhodnik dvigajte zastave...) Ta urad vodi tudi politično propagando med samo manjšino.

Za ženstvo in za vsa specialna vprašanja, ki so s tem združena, skrbi ženski urad.

Organizacijski urad vodi centralni seznam vseh članov manjšine, pri čemer pazi posebno na njihovo arijsko pokolenje.

Finančni urad pobira nardni davek in vodi vse denarne posle manjšine. On upravlja lastnino manjšine kot take, kakor šolska poslopja, vzgojevališča, v katerih se pripravljajo strankini voditelji in delavci za vse panoge javnega življenja, vzorna imetja in drugo. Finančni urad razpolaga tudi s posebno oblačilnico, ki skrbi za uniformiranje manjšine.

Nemška manjšina na Slovaškem ima tudi svojo lastno stražo, tako zv. prestovoljno varnostno stražo (*Freiwillige Schutzstaffel*), ki je nastala iz prejšnjih »rediteljev«. Danes šteje okoli 5000 mož, ki so se po večini izučili pri pristojnih formacijah v Nemčiji. Njej je pridržana državna vojaška vzgoja nemške manjšine. Z njo je združena zveza nemških sportnih in telovadnih društev ter zveza gasilcev, prav tako pa tudi nemško planinsko društvo »Karpatenvereine«, ki razpolaga z raznimi planinskimi kočami v Visokih Tatrah.

Nemška mladina (okoli 20.000) je združena v organizaciji »Deutsche Jugend«, ki ima deški in moški oddelek, katera delujeta povsem vzporedno z analognima organizacijama »Hitlerjugend« in »Bund deutscher Mädchen« v rajhu.

Seveda ima nemška manjšina na Slovaškem tudi svoje »ministrsko predstvo« v obliki urada manjšinskega vodje, ki je vrhovni organ celotne organizacije.

Čitatelja bo najbolj zanimalo, kako se sklada taka organizacija manjšine z državnim ustrojem. Nemška manjšina si je izposlovala primerno zastopstvo v vseh pristojnih organih. Že ob proglavitvi samostojne Slovaške se je ustanovilo posebno nemško državno tajništvo, ki ga vodi vodja nemške manjšine in ki ne more torej biti imenova-

no od slovaške vlade. V tem tajništvu se združujejo vse panoge avtonomne nemške uprave v državnem obsegu. Trije nemški poslanci v slovaškem parlamentu in oba nemška člana državnega sveta se tukaj shajajo. Vsi nemški uradniki so dejansko podrejeni temu državnemu tajništvu, strokovno pa so vključeni v nemški stanovski zvezi (*Gewerkschaft*). Vodja posameznega oddelka v stanovski zvezi je istočasno uradnik analognega oddelka v državnem tajništvu.

Urad za prosveto ustreza nemškemu oddelku v prosvetnem ministrstvu.

Ureditev nemškega manjšinskega problema na Slovaškem je vsekakor edinstvena. Državni tajnik Karmesin jo smatra kot nekaj začetek končne preureditve jugovzhodne Evrope po volji firerja, mi pa si bomo po možnosti v posebnem članku skušali osvetliti bistvo tega najnovejšega načina za reševanje manjšinskih problemov.

P. P.

P O R O Č I L A

„Družinske večernice“

Koroškim Slovencem za božič 1940. Uredil **Vinko Zwitter**, založila Slovenska prosvetna zveza v Celovcu. Pestre ilustracije, strani 136.

Zbornik je posvečen koroškim Slovencem z geslom »Mati, domovina, Bog«, zajetim iz Cankarjevih »Podob iz sanj«, v katerih je Cankar simbolično naslikal svojemu narodu veliki petek prve svetovne vojne. Vnovič je »Evropa na prelomu, ves svet razburkan, zemlja se maje spričo boja za gospodarsko prvenstvo narodov«, ko se vse ruši. Zato moramo graditi iz sebe novo življenje. Temeljni kamni pa ostanejo: **dom, družina, kmet in zemlja, narod**. O teh temeljih novega življenja govore koroškemu Slovincu duhovni vodniki iz vseh rodov od Trubarja do današnjih dni: Ivan Pregelj o našem najvišjem: luč - nebo, lepota - zemlja, ljubezen - mati; Gregorčič: »Kmečki hiši«; Fr. S. Finžgar slika zgodbo študenta ob slovesu od matere na pragu v svet. Lea Faturjeva: o trpljenju in junaštvu slovenske žene.

Kmeta in zemljo povečuje Prešernova visoka pesem »Vas domača« (»Oj Vrba, srečna, draga vas domača«). Cankarjevo sliko »Nedelja« iz svetovne vojne znova čutimo z vso krvavo resnico, kako naša »gruda molči, ta naša gruda, ki je nekoč tako veselo in glasno prepevala z nami!... Tudi nebesa

molče; v vsej svetlobi svoji so ledena in neprijazna. Gozd ne šumi več, tiho je polje, škrianci so obnemeli.« — »Oj, saj ni nedelja; veliki petek je, dan trpljenja, kesanja in bridkosti!« ... Toda za velikim petkom bo prišla velika nedelja in tedaj bo »zazvonilo in zapelo ponižanemu človeku veličastno vstajenje.«

Za **narod** govori Oton Župančič: »Kdo si, ki rad bi kupil narod moj? S čim si prišel za duše barantat? Veš, kaj je dolgih, težkih tisoč let? Veš, kaj izsanjal v njih je kralj

Matjaž?

Moj narod moder je kot kralj Matjaž, moj narod star je težkih tisoč let!«

Narodu svojemu pa kliče v »**Naši besedi**«: Rod, veš še, da tvoj kralj je z ognjem kronan bil, in da nihče iz rok mu žezla ni izvil!«

Ksaver Meško govori v poslanici »Dragi koroški otroci!« o veri in domači govorici. — Slika in beseda povečujeta simbolni lik junaškega koroškega dekleta, Miklovo Zalo v zvestobi narodu in domovini. Raznovrstno berilo pozivljajo slike iz življenja kmetijskih domov in z Gospe Svete, zaključujejo ga pa religiozne pesmi (Primož Trubar, Sardenko, France in Anton Vodnik). — Tudi na zunaj je knjižica po svoji opremi zelo prikupna in je bila res prav lep dar »koroškim Slovencem na božično mizo«.

Inko.

Narodno-jezikovne opombe ob nekem romanu

Nova založba v Ljubljani je pred kratkim izdala roman Štefe Strojnikove »Jastrebov kroži«. Ne bom se spuščal v oceno dela, tudi ne v razmišljanje, ali je pisateljica zadela tržaško življenje ali ne, pač pa se moram dotakniti nekaterih jezikovnih posebnosti pri imenih v njenem romanu, ki bi jih avtorica, ker je več časa bivala v Trstu, lahko opustila.

Že takoj na začetku romana čitamo o stopnišču »ob Canalu grande« in da se je morje zajedalo »po Canalu«. Noben tržaški Slovenec, pa tudi noben Italijan ne govori o »Canalu grande«, temveč samo o »Canalu«, ki pa so ga Slovenci od nekdaj pisali »Kanal«. Tudi niso tržaški Slovenci nikdar hodili »na Piazza Grande«. To so delali morda tukajšnji Slovenci, ki so se še pred kratkim hodili ob nedeljah v Trst napajat z italijanskim vinom. Tržaški Slovenci poznajo samo »Veliki trg«. Tržaško predmestje, ki ga imenuje pisateljica »Cologna«, je za Slovence »Kolonja«. Kakor je že l. 1876. neki R. K. dokazal v tržaški »Edinosti«, je to ime slovenskega izvora. Toda pisateljica ga rabi v svojem romanu vedno v italijanski obliki. Ona se ne obotavlja niti pisati, da se je glavna junakinja poganjala »po vijugasti strmini Colognske poti« (str. 22). Radoveden sem, kateri Slovenec bo razbral, da je to »Kolonjska pot«. Morda se je hotela pisateljica ponašati s svojim znanjem italijanščine in tržaškega miljeja. Toda glede tega jo je še drugače slabo odrezala. V Trstu namreč ni Ljudskega vrta »na Stadionu« (str. 16), kakor piše pisateljica očitno po analogiji ljubljanskega stadiona, temveč gre tu za Ljudski vrt na koncu Stadionove ulice (via Stadion ali, kakor so jo prej imenovali »Corsia Stadion«), ki je nosila ime po grofu Stadionu. Prav tako je nesmiselno pisati, da so hodile deklice k šolskim sestram »na Besenghi«. Besenghi ni noben hrib, temveč je v Trstu ulica, ki se imenuje po Pasqualeju Besenghiju. Ker pa je pisateljica dosledno hotela rabiti italijanske izraze

in grafiko, bi lahko pravilno pisala »Acquedotto« in ne »Aquadotto« (str. 40), če se že ni hotela odločiti za slovensko transkripcijo. Prav tako ni čudno, da je stric - župnik pozabil, kje je »Revoltello«, kajti umetnostni muzej v Trstu se imenuje »Revoltella«.

P. P.

Dolfe Schauer: Naša prva zadruga

Ponatis iz »Zadružnega Vestnika« št. 10.—12. iz l. 1940. Ljubljana 1940. Samozaložba.

Naša prva zadruga je bil »Aushilfs cassa-Verein in Laibach« imenovan v tedanji slovenščini »Družba v dnarno pomoč obrtnikom in rokodelcem v Ljubljani«. Ustanovil jo je Čeh Jan Nepomuk Horak, rokavičar in organizator ljubljanskih obrtnikov, ter bil njen predsednik od ustanovitve do svoje smrti l. 1893. Bila je šesta izmed v nekdanji Avstriji ustanovljenih zadružnih organizacij, ki so ubirale od nemških Schulze-Delitschevih kreditnih zadrug popolnoma samostojna pota (prva je l. 1847. osnovana obrtniška pomožna blagajna v Aschu). Ljubljansko pomožno društvo je poslovalo pravila po »Aushilfskassen Verein« v Celovcu, ki je bil ustanovljen že leta 1851. Po uveljavljanju zadružnega zakona l. 1873. je društvo spremenilo svoja pravila skladno z novim zakonom ter bilo vpisano kot zadruga v zadružni register l. 1874. Na občnem zboru dne 19. avgusta 1920. je bila sklenjena razdružitev (njene naloge je prevzela kot delniška družba osnovana Obrtna banka v Ljubljani) in je bila naša prva zadruga po končani likvidaciji dne 8. julija 1922. izbrisana iz zadružnega registra. To je kratka zgodovina prve slovenske zadruge, ki jo podrobno opisuje Dolfe Schauer v svojem sestavku na podlagi uradnih dokumentov in spisov ter dokazuje, da je bila to res prva slovenska zadruga, ne samo po svojem gospodarskem in socialnem namenu, marveč tudi po svojem notranjem ustroju in poslovanju. Schauerjev drobní sestavek je tehnten prispevek k zgodovini našega zadružništva.

Dr. S. M.

Narodnostne prilike v SSSR.

Po uradnem štetju, ki se je vršilo januarja meseca 1939., je bilo tedaj v Sovjetski zvezi na vsem ozemlju 21,175.000 km² celotno 169.519.127 prebivalcev. Od teh je bilo po narodnosti:

narodnost	absolutno število	% cel. preb.
Rusi	99.019.929	58,41
Ukrajinci	28.070.404	16,56
Belorusi	5.267.431	3,11
Uzbeki	4.844.021	2,86
Tatari	4.300.336	2,54
Kazahi	3.098.764	1,83
Zidje	3.020.141	1,78
Azerbajdžani	2.274.805	1,34
Gruzinci	2.248.566	1,33
Armenci	2.151.884	1,27
Mordvinci	1.451.429	0,86
Nemci	1.423.534	0,84
Čuvaši	1.367.930	0,81
Tadžiki	1.228.964	0,72
Kirgizi	884.306	0,52
Daghestanska plemena	857.371	0,50
Baškirci	842.925	0,50
Turkmenci	811.769	0,48
Poljaki	626.905	0,37
Udmurtci	605.673	0,36
Marijci	481.262	0,28
Komijci	408.724	0,24
Čečenci	407.690	0,24
Osetci	354.547	0,21
Grki	285.896	0,17
Moldavci	260.023	0,15
Karelci	252.559	0,15
Karakalpaki	185.775	0,11
Koreanci	180.412	0,11
Kabardinci	164.106	0,10

Statistika navaja še devetnajst narodnosti (med temi n. pr. Fince, Estonce, Latiše, Litvance, Bolgare, Čehoslovake in Kitajce), ki so po številu bile vsaka manj kot tisoči, toda več kot deset-tisoči del celotnega prebivalstva. Končno odpade še 0,48% prebivalstva na razne druge narodnosti, ki niso dosegle niti spodnje meje 0,01%.

Že sami Rusi so tvorili tedaj skoro 60% vsega prebivalstva, skupno z Ukrajinci in Belorusi pa preko 78%. Ako upoštevamo tudi druge Slované (Poljake, Bolgare, Čehoslovake), se zviša to število še za 0,5%.

Z novimi teritorialnimi pridobitvami Sovjetske zveze od septembra 1939 do septembra 1940, ki so ji prinesle okoli 462.700 km² zemlje in okroglo 22,7 milijona prebivalcev, se je v marsičem izpremenila tudi narodnostna struktura prebivalstva. Absolutnih števil nimam na razpolago, pač pa sem lahko povzel relativna števila po nekem poročilu v decembrski številki nemške revije za evropske manjšinske probleme »*Nation und Staat*«, ki jih je s svoje strani navedla po statističnem in gospodarskem časopisu, ki ga izdaja nemški statistični urad.

Ako ne upoštevamo prirodnega prirastka od začetka 1939 dalje, je sedaj v Sovjetski zvezi 19 narodnosti s preko 1.000.000 pripadniki (prej jih je bilo le 14). Na novo so se med nje uvrstili Rumunci, Litvanci, Poljaki, Latiši in Estonci. Rumunci prej sploh niso figurirali kot narodnost, ostali pa so tvorili le 0,02 do 0,37 celotnega prebivalstva. Rusi so ostali na prvem mestu, vendar se je njih odstotek znižal na 51,7%. Njim sledijo Ukrajinci z 18,4%, (prej 16,56%) in Belorusi s 4,3% (prej 3,11%). Vкупno odpade nanje sedaj 143.700.000 prebivalcev ali 74,4% (prej 78%) celotnega prebivalstva. Celotno število vseh Slovanov pa se ni za toliko znižalo, ker se je precej povišalo število Poljakov.

Zidje so z 2,4% (prej 1,8%) od sedmega mesta napredovali na peto mesto. Turški narodi (Uzbeki, Tatari, Kazahi in Azerbajdžani) so slej ko prej za Slovani najjačja skupina. Število Nemcev se absolutno ni veliko izpremenilo, pač pa se je relativno znižalo od 0,8% na 0,7%, tako da so Nemci padli od 12. mesta na 16. S priključitvijo Estoncev se je znatno povečalo število finskih narodnosti (Fincev, Karelcev, Estoncev, Komijcev, Mordvincev itd.). Relativno število vseh drugih ne posebej omenjenih narodnosti se je zaradi prirastka nekoliko znižalo, tako n. pr. Gruzincev in Armencev na okroglo 1,1%.

P. P.

D O K U M E N T I

1.) Zapisnik dveh važnih razgovorov iz leta 1917

Sredi decembra 1917. je po prizadevanju g. H. V. Steeda prišlo do razgovorov med člani Jugoslovanskega odbora in člani italijanske vojne misije v Londonu. Prvega sestanka (14. decembra) so se udeležili od Angležev: H. V. Steed, Sir Arthur Evans in Seton Watson, od Jugoslovanskega odbora: dr. Ante Trumbić, dr. Julij Gazzari, Jovo Banjanin, dr. Gustav Gregorin, dr. Dinko Trinajstić in Ivan Meštrović, od Italijanov pa šef omenjene vojaške komisije general M. Mola in stotnik Emanuel Pallavicini. Na drugem sestanku (18. decembra) je bil poleg omenjenih prisoten še italijanski major De Filippi.

Razgovori so se, kakor omenja Milada Paulová v znani knjigi »Jugoslavenski odbor«, vodili s pristankom italijanskega poslanika v Londonu markiza G. Imperialija, toda brez vednosti italijanskega zunanjega ministra S. Sonnina. Dasi nista imela sestanka konkretnega uspeha, ju moramo smatrati za prvi korak, ki je dovedel do kongresa zatiranih narodnih manjšin iz avstro-ogrske monarhije, ki se je izvršil v prvi polovici aprila 1918. v Rimu in ki se je zaključil z znanim rimskim paktom.

14. decembra 1917.

Steed izjavlja, da je dal iniciativo za ta sestanek, ki naj spravi v stik Italijane z Jugoslovani, da izrazijo svoja naziranja glede vprašanj, ki se tičejo obeh narodov. To bo pač pomoglo odstraniti nesporazumljenje. Pozna ta problem z obeh strani in je prepričan, da je lahko doseči zadovoljiv sporazum. Italijani in Jugoslovani imajo skupne življenjske interese. Jadransko morje mora biti italijansko in jugoslovansko, da se prepreči nevarnost, da ne postane nemško. Ni se treba spuščati v teritorialne podrobnosti, temveč naj se določijo načela v velikih potezah. Podrobnosti se bodo lahko rešile na mirovni konferenci ali po razsodišču, n. pr. predsednika Wilsona. Trenutek za sporazum je ugoden in ga priporoča že sedanji položaj. Obrača se na navzoče, da bi pričeli razgovore.

Gen. Mola izjavlja, da se je s svojimi prijatelji rade volje odzval povabilu, potrebno pa se mu zdi poudariti, da so se podali na to poslanstvo kot navadni zasebniki brez vsakega uradnega ali poluradnega pooblastila. Misli, da se mora stremeti za sporazumom, ker je v interesu vseh.

Trumbić čestita Steedu k srečni iniciativi in tudi on poudarja, da so on in njegovi prijatelji tu popolnoma zasebniki brez vsakega pooblastila od Jugoslovanskega odbora ali kogar koli. Strinja se popolnoma s Steedom, da je sporazum med Italijani in Jugoslovani važen in koristen za nje same in za zaveznike v obče, dostavlja pa, da si je treba, preden se bo mogoče sporazumeti, biti svesti dejanskega položaja, kakoršen je, in si zato dovoljuje pečati se z njim.

Politični položaj med obema strankama je bil stvorjen po dveh dejstvih; na eni strani po konvenciji, podpisani v Londonu 26. 4. 1915. med Italijo in državami Trojnega sporazuma, na drugi strani po krfski izjavi. Konvencija je mednarodna

pogodba, medtem ko je Izjava političen čin, ki vsebuje vojne cilje Srbije in jugosl. dežel Avstro-Ogrske. Srbija jo je predložila zaveznim državam in je zaradi tega zadobila mednarodno veljavo. Italija je sklenila konvencijo kot pogoj svojega vstopa v vojno. Sklepajoč to konvencijo je imela pred očmi edino le Avstro-Ogrsko, proti kateri se je hotela ojačiti in zavarovati s priklopitvijo nekaterih njenih pokrajin, predvsem ob Adriji. Ta konvencija se ni ozirala na jugoslovanski narod, ki živi v teh pokrajinah, kakor tudi v drugih avstro-ogrskih deželah. Zdi se, da je imenovana konvencija domnevala, da bo obstojala avstro-ogrška monarhija tudi po vojni in zato si je hotela Italija zagotoviti hegemonijo na Jadranu. Ni mogoče ne tožiti, da je ta konvencija globoko ranila jugoslovanski narod. Odpira Jugoslovanom pogled v še slabšo bodočnost, nego je bila dosedanja žalostna in krvava preteklost, kajti naš narod bi bil še enkrat razdeljen med več držav. Avstrija in Nemčija sta znali izrabiti situacijo, označujoč Italijo kot sovražnico Jugoslovanov. Vendar jugoslovanski narod ni izgubil smeri in je kljub konvenciji ohranil svoje simpatije antanti, prepričan, da je ta njegova prijateljica, a Avstrija s svojimi zavezniki njegov pravi sovražnik. S svojim delom v jugoslovanskem odboru v Londonu, s svojimi političnimi manifestacijami v Avstro-Ogrski in z nabiranjem jugoslovanskih dobrovoljcev, katerih je od začetka vojne do danes že 80.000 na raznih frontah, je naš narod jasno dokazal svojo privrženost za stvar Zaveznikov.

Krfska izjava je program celokupnega našega naroda. Ta program zasleduje osvoboditev Srbov, Hrvatov in Slovencev avstro-ogrške monarhije, poudarjajoč zlasti zahtevo po jugoslovanskih pokrajinah ob Jadranu. Na jadranski obali je zasnoval naš narod starodavno pomorsko življenje, čeravno se je nahajal pod tujim gospodstvom. V svoji neodvisni državi hoče razvijati to življenje, ki je eno krilo pljuč njegovega organizma.

Konvencija in Izjava se vzajemno izključujeta v svojih osnovnih idejah. Konvencija ignorira naš narod ter ga smatra le kot avstrijsko last; Izjava nasprotno smatra ta narod kot pravni subjekt, ki teži za osvoboditvijo in politično neodvisnostjo. Pogodba je zgrajena na načelih, ki ne morejo več obstojati v novem mednarodnem položaju, medtem ko izhaja Izjava iz načela narodnosti, svobode malih narodov in načela pravice narodov do samoodločbe, kar se ne more odrekati civiliziranim evropskim narodom. To načelo je bilo tudi proglašeno po mednarodnih faktorjih.

Končno izjavlja, da se zaželeni sporazum ne da doseči na podlagi konvencije in je treba to razveljaviti. Glavna misel izjave je združitev Srbov, Hrvatov in Slovencev, ki so en narod, v eni državi.

Sir Arthur Evans opozarja, da je bila konvencija sestavljena ob misli, da bo avstro-ogrška monarhija obstojala še nadalje, medtem ko je treba to monarhijo absolutno uničiti. Zato konvencija nima več pravice do obstoja.

Gen. Mola izjavlja — govoreč o konvenciji — da če se je z njo napravila krivica Jugoslovanom, ni to krivda samo Italije, marveč tudi velesil Sporazuma. Italija ni niti hotela, kakor tudi ne bi bila mogla vsiliti zaveznikom te pogodbe, ki je ustrezala koristim in nazorom vseh zaveznikov, predvsem Rusije. Pohlep Rusije po Carigradu in Dardanelah je bil glavno gibalno te pogodbe. Italija se je skušala zavarovati v Adriji proti ruski ekspanziji v Sredozemskem morju. Celo izhod Srbije na Jadransko morje se je smatral kot ekspanzija vseslovanske pokroviteljske sile. Po ruski revoluciji in vstopu Amerike v vojno se je položaj bistveno izpremenil. Rusija se odpoveduje vsakemu imperialističnemu razširjenju in zaradi tega je italijanska pogodba po njegovem mnenju izgubila pravico do obstoja. Treba je torej pripraviti tla za sporazum. Po njegovem mnenju je treba poiskati podlago splošnih načel in ne načenjati teritorialnih podrobnosti. Po potrebi bi se lahko predložile v razsodbo predsedniku Amerike. Meni, da bi bilo načelo narodnosti taka podlaga. Italija teži samo za tem, da se zavaruje v

Jadranskem morju in nima imperialističnih pohleпов po teritorialnih pridobitvah. Misli mora na svoj vojaški položaj. Italija po njegovem mnenju ne bo imela drugih zahtev in to bi se lahko spojilo z jugoslovansko idejo in s prijateljstvom med obema narodoma. Tu ne gre za gospodstvo Italije nad Jadranom, marveč za nadzorstvo nad tem morjem, ki bo v korist tudi Jugoslovanom. Italija, ki se je ustanovila po narodnostnem načelu, se ne more upirati združitvi jugoslovanskega naroda; po njegovem mnenju pa je treba upoštevati možnost, da se bo ta združitev le delno uresničila. Združitev Italije je bila dosežena na ta način.

Steed opozarja, da se je treba varovati pred sličnim pripetljajem, kakršen je bil tisti, ki je povzročil neprijetna nesporazumljenja med Italijo in Francijo.

Gen. Mola: To ni bil edini povod, bilo je še drugih, kakor temperament in dejstvo, da sta sestri.

Steed naproša gg. Banjanina, Gazzarija, Gregorina, Meštovića in Trinajstića, da se izrazijo glede potrebe združitve Jugoslovanov.

Vsi izjavijo, da se popolnoma strinjajo s Trubićem, in Gregorin poudarja še, da imajo Slovenci poseben vzrok, da se odtrgajo od Avstro-Ogrske in združijo s Srbi in Hrvati, ker je slovensko ozemlje naravnost ogroženo po nemškem pritisku, ki rine germanizacijo skozi slovenske dežele naravnost proti Trstu in Jadranskemu morju.

V primeru kakršne bodi notranje reforme ne bo Avstrija nikdar dovolila, da se odtrgajo od nemških slovenska ozemlja, da jih še bolj ponemči z vsemi sredstvi skupne uprave.

Steed opozarja na Cavourjevo sodbo o jadranskem vprašanju, izraženo v pismu z dne 20. decembra 1860., ki je bilo naslovljeno na komisarja Lorenza Valerija in ki se glasi: (prevod iz ital.)

»Prosim V. E., da se blagovolite varovati pred vsako izjavo, iz katere bi se lahko sklepalo, da teži novo italijansko kraljestvo ne le za pridobitvijo Benečije, marveč tudi Trsta z Istro in Dalmacijo. Ni mi neznan, da so v mestih vzdolž obrežja središča prebivalstva, ki je italijansko po plemenu in težnjah, ali po deželi so vsi prebivalci slovanskega plemena. To bi pomenilo brez haska smatrati za sovražnike Hrvate, Srbe in Madžare, kakor tudi vse nemško prebivalstvo, hoteč odvzeti tako velikemu delu Srednje Evrope vsak dohod na Sredozemsko morje.«

* * *

18. decembra 1917.

Trubić se vrača na tisto točko izjave gen. Mole na prvi seji, ki se tiče programa združitve Jugoslovanov, in poudarja, da je general mislil tudi na možnost samo delne rešitve omenjenega vprašanja. Deklaracija je, pravi, odločno zavrnila le delno rešitev in stavila problem v smislu popolne združitve, prečita 9. točko Izjave. Želi podati nekoliko pojasnila, zakaj so se ne samo člani Jugoslovanskega odbora, temveč tudi vsi državni činitelji tako preizkušene države, kot je Srbija, odločili za tako radikalno rešitev. Predvsem je treba upoštevati, da se mora poroditi iz te svetovne vojne nova Evropa, preosnovana na temelju pravice in pravičnosti; to je edina podlaga za trajen mir. Mir bo moral razrešiti vsa vprašanja končno veljavno. Jugoslovanski problem zavzema gotovo važno mesto med vprašanji, ki jih je treba rešiti, ker je nerazdružno zvezan z dvema drugima velikima vprašanjema, z avstro-ogrskim in balkanskim. Tudi jugoslovanski problem se bo moral končno veljavno rešiti. Če ostanejo Jugoslovani pod Avstro-Ogrsko, je zelo verjetno, da ostanejo tudi češke dežele, rumunske itd., to se pravi, da bi Avstro-Ogrska še nadalje obstojala, tudi če bi bila zmanjšana. Jasno je, da taka država ne bi mogla obstojati brez Jadranskega morja. To bi značilo poslabšanje položaja, ker bi bili Nemci in Madžari še mogočnejši in bi se

Monarhija še tesneje zvezala z Nemčijo. Italija, kakor tudi Srbija bi še huje občutili novi pritisk germansko-avstrijsko-madžarskega bloka. V primeru, da bi se jugoslovanske dežele popolnoma osvobodile Avstro-Ogrske in da bi del teh dežel padel pod italijansko gospodstvo, je naravno, da bi se stvorila jugoslovanska »irredenta«, ki bi motila odnose med tema sosednjima državama Nemcem na korist. Pred tem se je treba varovati, ker bodo italijansko-jugoslovanski odnosi lahko pristrani in trajni, če bodo zgrajeni na skupnih koristih in v prvi vrsti na potrebi skupne obrambe na nemški fronti.

Lahko je torej razumeti, zakaj zahteva Deklaracija popolno ujedinjenje in zavrača vsako delno rešitev.

Gen. Mola opozarja na vse stopinje rešitve, ki pridejo v poštev za različna vprašanja v primeru popolne, zmerne ali šepaste zmage. Sprejemajoč načelo narodnosti proti Avstriji je mnenja, da ne bi moglo biti to načelo edino odločilno pri ureditvi odnosov med Italijo in Jugoslavijo, treba bo upoštevati tudi druge momente, n. pr.: vojaško-obrambne zahteve, kulturo, zgodovino itd. Zato misli, da se Jugoslovani ne bodo smeli postaviti v svojih odnosih nasproti Italiji na načelo: »vse ali nič«.

So ozemlja, ki jih bom imenoval »siv pas«, kjer bo treba upoštevati vse gori omenjene momente. Dalmacija ni obsežena v sivem pasu, ker ne zahteva Italija v Dalmaciji ozemlja, ker ve, da ne bi mogla držati onstran morja ozemlja, ki ni sceloma zvezano z Italijo. Vprašanje italijanske manjšine bi se lahko uredilo na drug način, n. pr. s tem, da se ustvari v jugoslovanski državi nekaka enota za italijanski živelj, to tem lažje, ker bo država najbrže federativna. Kar se tiče »sivega pasu«, kjer se nahajata obe plemeni, slovansko in italijansko, je treba gledati na vprašanje z drugega vidika. Pula kot vojna in Trst kot trgovaška luka sta nevzdržljivi, če nimata teritorialne kontinuitete z Italijo. Zato morata imeti svoje zaledje. Slovani se ne morejo odtegniti žrtvam. S Pulo in Trstom mora iti Istra in zaledje severno od Trsta s strateško mejo, ki je pripravna za njih obrambo. Za ugotovitev te meje se bodo poklicali pristojni činitelji. Italija bi prevzela stražo v Jadranskem morju.

Zeleti je, da bi se moglo predložiti konferenci Zaveznikov in Amerike za vojne cilje sporazum v tem smislu, da se bo Konvencija pregledala, da je skupno načelo proti Avstriji načelo narodnosti, da pa se bodo morali upoštevati v naših skupnih odnosih vsi ostali momenti, ki se tičejo »sivega pasu« in da se prepusti Dalmacija bodoči jugoslovanski državi.

To bi bil sporazum v velikih črtah.

Sir Arthur Evans poudarja, da je obala v splošnem odvisna od zaledja. Rimljani so si zagotovili Ilirijo, t. j. približno današnjo Dalmacijo, komaj takrat, ko so že postali gospodarji Panonije in Bosne. Rimska Istra ni današnja Istra, temveč se je razprostirala le do reke Raše. Tudi Beneška republika ni imela v oblasti vzhodne Istre. Historična Istra torej ne vsebuje vzhodnega dela in ne sega dlje nego do Raše.

Trinajstić ugotavlja, da je Istra skoro izključno agrarna, predvsem vinorodna dežela, zato se gotovo ne bo rešila gospodarskega poloma pod Italijo, ki je bogata zlasti vinskega pridelka.

Trumbić opozarja, da obvladuje strateško vzhodni del Istre Reško luko in njeno kotlino, kakor tudi njeno železniško omrežje.

Vračajoč se na ekspeze gen. Mole jemlje z veseljem na znanje, da nima Italija teritorialnih zahtev v Dalmaciji. Lahko zagotovi čisto pozitivno, da bi dalo ljudsko glasovanje popolnoma negativen uspeh za Italijo; ker bi vsi Slovani (600.000) glasovali proti, ni neverjetno, da ne bi onih 18.000 prebivalcev, ki so glasom statistike izjavili, da je njihov občevelni jezik italijanski, storili ravno tako. Vzroki niso samo narodnostnega, ampak tudi objektivnega značaja in

predvsem dejstvo, da ne obstoja med Italijo in Dalmacijo nikaka skupna življenjska zveza. Vsi življenjski pogoji Dalmacije, njena bodočnost in njen razvoj so odvisni od zaledja. Vendar bo Dalmacija, politično zvezana s svojim zaledjem, ustanovila važne trgovske stike z Italijo s pomočjo prečnic na Donavo in Balkan. kakršne danes ne obstojajo. Rimljani, ki so imeli Dalmacijo in Balkan, so jih zvezali s takimi občili in radi tega se je razvila važna kupčija med obema obalama. Beneška republika, ki se je utrdila le na dalmatinski obali, jo je rabila le kot cesto podolžnico proti Vzhodu. Avstrija kot naslednica Benetk je porabila v principu isti sistem. Vse trgovske ceste v jugoslovanskih deželah je zgradila v smeri iz severa na jug; tako je umetno ločila v gospodarskem oziru morje od zaledja ter izkoriščala njih bogastvo v prilog avstro-ogrskega narodnega gospodarstva s središči na Dunaju in Budimpešti. To je vzrok, da Dalmacija ni mogla dobiti železnic, ki bi jo vezale s Hrvatsko in Bosno Hercegovino. Edina železnica, ki veže Sarajevo s Kotorom, je pogorska železnica, ozkotirna, zgrajena le v strateške svrhe. Kdor hoče iz Splita (središča Dalmacije) v Sarajevo, mora potovati s parnikom do Reke in potem z železnico Reka - Zagreb - Sisak - Brod. Po tem ovinku se pride laže in hitreje iz Splita v Sarajevo nego naravnost. To je gorostasnost, ki osvetljuje avstro-ogrsko politiko pri nas. — Bodoča jugoslovanska država bo vzpostavila rimski način prečnih poti, ki bo ustvaril med Jugoslavijo in Italijo znaten promet in trgovske odnose ne nedogledne važnosti. Glede Dalmacije smo torej vsi edini; pripasti mora jugoslovanski državi. Preide k vprašanju »sivega pasu«, kakor ga je izvolil imenovati general. Pravi, da ne bo mogla Italija držati Pule in Trsta brez teritorialne kontinuitete, zato morata imeti svoje zaledje. Ne sme pozabiti, da prebivajo na pretežnem delu ozemlja v tem pasu Slovani v strnjenih masah, pomešani z Italijani pa le na manjšem delu. Aneksija »sivega pasu« po Italiji bi pomenila amputacijo, ki bi povzročila globoko rano. Noče govoriti le o sentimentalni iredenti, boji se, da bo nastala tudi iredenta realnih interesov, ki so vsikdar močnejši nego človeška volja. Vprašanje »sivega pasu« je vozle vprašanja, ki vsebuje resne težkoče.

Trumbić kakor tudi njegovi prijatelji ne morejo sprejeti nobene obveznosti v tej smeri. Tu gre za usodo naroda; zastopajo ga pač, nimajo pa pravice razpolagati z njim. Opozarja tudi na 3. odstavek 9. točke Izjave (Steed jo čita), ki je skupni program Odbora in srbske vlade.

Gregorin dostavlja, da bi povzročila takšna ureditev prepad med Italijo in Jugoslavijo, ki bi nas slabil in bi ga znali izkoristiti Nemci in Madžari.

Trumbić nadaljuje, soglašajoč z mislijo generala, da je treba Pakt revidirati na skupni podlagi narodnostnega načela in pravice samoodločbe narodov. Drugo je dopolnilo prvega. Celo Krfska izjava stavlja voljo narodov kot glavno podlago jugoslovanskega ujedinjenja. Nekateri narodi živijo izven svoje narodnostne države in so vendar zadovoljni s svojo usodo (Švica, Belgija itd.). V tej vojni ni mogoče iti preko te pravice narodov.

Gen. Mola pravi, da je splošno le majhen krog intelektualcev, ki goni mase.

Gregorin opozarja, da je dosegel slovenski narod v tako zvanem »sivem pasu« visoko stopinjo civilizacije, in ve, kaj hoče, zato ga je treba uslišati.

Trumbić nadaljuje: Jadran se lahko brani s kopnega in morja. Ko bo odstranjena z Jadrana Avstro-Ogrska, ne bo več ogrožena njegova varnost, ker je nova Rusija opustila vsako misel na ekspanzijo. Niti v Jadranskem niti v Sredozemskem morju ne bo več sovražne mornarice in sovražnih opirališč.

Vprašanje obrambe Jadrana s kopnega je mnogo resnejše. Treba je tu postaviti jez, ki bo mogel ustaviti nemški naval s severa. Bolj na severu bo čim krepkejša Češko-Slovaška tvorila prvi jez, med tem ko bodo morale na jugu Italija, Jugoslavija in povečana Rumunija napeti vse svoje moči, da

postavijo nepremagljiv jez. V to svrho je treba odstraniti vsako kal nesloge in združiti interese.

Kar se tiče strategije, poudarja, da je strategična meja vedno dokaz neprijateljstva. Treba je razločevati dve vrsti mej: eno na severu proti Nemcem, drugo med nami. Jasno je, da bomo morali biti glede prve pripravljeni na vsako eventualnost, kajti tam bo vedno sovražnik. Jugoslovanska narodna meja na severu se krije dosti dobro s strategično. Toda kaka strategična meja med Italijani in Jugoslovani ne bi mogla učvrstiti njih prijateljstva, tem manj v primeru, ko zahteva to mejo močnejši. Taka strategična meja ne bo garantirala varnosti Jadrana.

Gen. Mola odgovarja na besede Trumbića z ozirom na Trst in Pulo. Z vso silo mora poudariti, da je vstopila Italija v vojno v imenu Trsta; italijanski narod ne bi razumel te vojne brez Trsta. Poudarja to zato, ker vzbujajo Trumbićeve besede dvom o puljskem in tržaškem vprašanju.

Kar je rekel (Mola) glede strategične meje »sivega pasu«, ima realno važnost, ki jo bo treba upoštevati. Če se hoče doseči sporazum, ne bo mogoče omejiti se samo enostavno na narodnostno načelo.

Steed kaže razliko med strategičnimi mejami proti nemški državi in strategično mejo med Italijo in Jugoslavijo. Iz Trumbićevih besed ni posnel, da bi se hotel odrekati Trstu in Puli, temveč, da se noče izraziti o vprašanju, ki je tako polno odgovornosti zanj in njegove prijatelje.

Trumbić razlaga, da ni hotel pri omembi Trsta in Pule reči ne »da« ne »ne«, ker so tu zamotana in težavna vprašanja. Hotel je poudariti, da se on in njegovi prijatelji ne morejo zavezati niti v obliki zasebnega pogovora glede »sivega pasu« generala Mole, ki bi obsegal Istro in tržaško zaledje. Pakt sam dodeljuje Italiji Trst z zaledjem in bohinjsko železnico, ki teče vzdolž Soče in veže Trst z Bavarsko. Nihče od nas bi si ne upal prevzeti odgovornosti, da privoli v takšno amputacijo popolnoma slovanskih dežel.

Gen. Mola opozori, da je bohinjska železnica neobhodno potrebna za zvezo Trsta s severom.

Steed dostavlja, da bo treba v interesu Trsta internacionalizirati tudi železniško progo z Dunajem. Na isti način bo treba zagotoviti Čehom dohod do morja v Trstu, kakor Madžarom na Reki. Trst in Reka bosta prosti luki, prva pod italijansko suvereniteto, druga pod jugoslovansko. — Narodi, ki nimajo morja in gravitirajo k Adriji, bodo morali imeti dostop do Trsta in Reke.

Cisto osebno mnenje generala Mole je, da bi moral biti Trst mednarodno mesto. Toda o tem se v Italiji ne sme govoriti, kjer je prešlo vprašanje Trsta v domeno mnenja vse dežele.

Trumbić je tudi mnenja, da se narodom, ki gravitirajo k Adriji, ne sme odrekati možnost, da se je poslužijo za svoj izvoz in uvoz. To je v interesu vsega sveta.

Gen. Mola resumira konverzacijo in misli, da lahko reče, da se strinjajo mnenja v tem smislu:

Revizija Konvencije; narodnostno načelo proti Avstro-Ogrski; Dalmacija jugoslovanski državi; kar se tiče »sivega pasu«, bo treba upoštevati ne le narodnostna načela, temveč tudi vse druge momente, ki so važni za rpisrčne in trajne odnošaje med obema narodoma, končno se bo spoštovalo narodno pravo Italijanov v Jugoslaviji in Jugoslovani v Italiji.

Trumbić vztraja na pravu samoodločbe narodov. To načelo dopolni načelo narodnosti.

Gen. Mola se ne protivi.

2.) Izjava slovenskih revij 23. marca 1939

(Izjava je bila sporazumno sestavljena, za formalni podpis na čistopisu so bili določeni spodaj označeni predstavniki revij)

Uredniki podpisanih slovenskih revij izražamo ne glede na medsebojne razlike spričo svetovnih dogodkov odločno voljo do obrambe narodne in državne svobode.

Zavedamo se, da sta nam narodni obstoj in razvoj zagotovljena le v Jugoslaviji, ki bo urejena v popolni enakopravnosti Slovencev, Hrvatov in Srbov, nepopustljiva in trdno povezana enota proti vsem zunanjim nevarnostim.

Kot člani slovenskega naroda, ki mu nad tisoč tristoletni trud na tej zemlji in stvaritve njegovega duha dajejo pravico do svobodne rasti, izjavljamo, da bomo slej ko prej, v kakršnem koli položaju, branili skupne narodne in državne vrednote. Hkrati pozivamo vse kulturne in politične delavce, zlasti pa one, ki so neposredno odgovorni za usodo naroda in države, da složno in odločno varujejo našo narodno in državno neodvisnost.

V Ljubljani in Mariboru, dne 23. marca 1939.

Dr. Janez Fabijan, za »Čas«
Edvard Kocbek, za »Dejanje«
Dr. Tine Debeljak, za »Dom in svet«
Juš Kozak, za »Ljubljanski Zvon«
Dr. Alojzij Zalokar, za »Misel in delo«
Dr. Vladimir Kralj, za »Obzorja«
Dr. Ferdo Kozak, za »Sodobnost«.

3.) Spomenica Jug akad. starešinskega društva „Jadran“

izdana na seji glavnega odbora 2. X. 1939. v Ljubljani

I. Vprašanje notranje ureditve naše države je ostalo na škodo države in naroda nerešeno vseh 20 let našega skupnega državnega življenja. Dosedanje izkušnje so vsakogar prepričale, da je notranja preureditev, ki upošteva i potrebo državne enotnosti i utemeljene zahteve posameznih delov, neizogibna. Z uredbo o banovini Hrvatski je to vprašanje rešeno glede pomembnega dela naše države. Vsi iskreno želimo, da bi ta ureditev omogočila Hrvatom razvoj vseh narodnih sil, ki se doslej niso mogle pozitivno uveljaviti.

II. Z ureditvijo banovine Hrvatske je urejeno sedaj najbolj pereče notranje-politično vprašanje. Prepričani smo, da mora imeti ta ureditev dalekosežne posledice za ureditev ostalega državnega ozemlja. Zato smatramo, da bo mogoče po skrbnih upravnih, posebno pa gospodarskih raziskavah ter po povratku normalnega političnega reda v državi in torej ob sodelovanju vseh političnih skupin našega političnega življenja s potrebno preudarnostjo ter v miru in slogi rešiti tudi to vprašanje kot enoten problem notranje preureditve Jugoslavije.

III. Sedaj je dolžnost vsakega jugoslovenskega državljan, da posveti tako v svojem poklicu, kakor tudi v svojem narodnem delu vse svoje sile naši državi in narodni skupnosti v pravem spoznanju, da je v teh burnih dneh Jugoslavija s svojo enotno silo najmočnejši in tudi edini varuh naše svobode in neodvisnosti. Zato pozivamo vse poštene ljudi, da delajo le kot člani naše državne in narodne zajednice za njeno okrepitev, proti vsakršnim pojavom notranjega nemira in proti vsem drugim škodljivim pojavom našega javnega življenja, od koder koli bi prihajali.

IV. Člani naše starešinske organizacije so kot narodni intelektualci dolžni, da v iskrenem stiku z narodom pojasnjujejo pomen usodnega časa, v katerem živimo, ter da poudarjajo, da bomo mogli prebroditi vse težkoče in nevarnosti samo, če bomo v pravem spoznanju vsebine sedanje evropske krize ostali složen, močan, pošten in odločen narod.

D R O B T I N E

Povampirjena dvojna monarhija. — V najnovejši številki »Mjesečnika«, glasila Hrvatskega pravniškega društva, čitamo, da je treba preurediti našo državo na temelju dualizma kot izraz razmerja med Srbi in Hrvati; Slovenci za pisca menda ne obstojijo. Zato ni nelogična njegova sklepna zahteva, da »upravo današnje političke i ekonomske prilike pružaju našoj državi u največoj meri mogućnost, da politički i privredno u mnogočem zauzme mjesto bivše dvojne monarhije«.

Avtonomno stradanje. — Glede na gonjo za tkzv. likvidacijo SUZOR-a je neki naš dnevnik napisal, da je »dovolj poučen primer rudarskega zavarovanja, ki je, kakor se pravi, samostojno... To zavarovanje se ne more samo vzdrževati, a podpor ne prejema; zato upokojenci v pravem pomenu besede stradajo... Ali je tako avtonomno stradanje res lahko ideal, da ga nekateri tako goreče zagovarjajo«.

Lise. — V nekem omladinskem listu smo opazili, da niti citat iz Cankarjevega »Hlapca Jerneja«, niti besede pokojnega Kralja Zedinitelja niso izšle neokrnjene.

Besede in dejanja. — »Naloga časopisa je in ostane v prvi vrsti vzgojna, idealna in kulturna. Dnevnik je danes naravnost šola, v katero hodi tako razumnštvo kakor preprost človek dan za dnem do konca svojega življenja. Dnevnik mora družbi dajati pobude za dobro, višje in lepše življenje, ji nuditi vodilnih smernic političnega, kulturnega in moralnega udejstvovanja ter narodu pomagati, da se v tem oziru dviga, ne pa da ostane v brozgi svojih manjvrednih strasti in teženj« (Slovenec, 21. junija 1938). »Ali ne bi bilo lepo in dostojanstveno, ko bi se naša javna glasila dvignila visoko nad dnevne strasti in bi iz tega visokega vidika obdelovala naša narodna in državna vprašanja« (Slovenski dom, 3. februarja 1941). »V Kazini je bilo danes — menda nepriglašeno — zborovanje zaupnikov slovenske... Na zborovanju je prvi govoril..., ki je v svojem, z običajno sejmarsko duhovitostjo zabeljenem govoru...« itd. (Slovenski dom, osem dni kasneje).

Iz zgodovine. — Iz parlamentarne debate je »Politika« zabeležila sledeči dogodek: ...senator Smodej podčrtava, da se v govorih vseh govornikov javlja želja za koncentracijo vseh strank, za nacionalno koncentracijo, kakor se je v svojem govoru izrazil tudi g. dr. Kramer... V zvezi s tem izjavi g. Smodej: »Koncentracijske vlade so potrebne, kadar je država v nevarnosti, n. pr. v slučaju vojne. Take nevarnosti pa po mojem globokem prepričanju sedaj ni.« Pri teh besedah opomni g. Smodeja predsednik vlade g. dr. Stojadinović, rekoč: »Nemojte im to reći, jer će se moliti Bogu za rat. Njima je glavno koncentracija, a razlog je sporedan.«

Preobrat? — O občem zboru Zveze strokovnih klubov tehniške fakultete v Ljubljani poroča »katoliško« glasilo 6. februarja 1941: »Gotovo je potrebno, da se izboljšajo neugodne razmere slovenskega akademika, toda res je tudi, da se mnogo več doseže z legalnim delom kot pa z letaki in štrajki.«

Cirkus — Isto glasilo pravi na drugem mestu: »Naši (katoliški) študentje so se zato (ker opozorila proti sovjetskim filmom) zoper neumestno in lažno propagando v filmih hvalevredno postavili na svoje lastne noge. Rekli so: pomagaj si sam in pomaga ti Bog. Organizirali so se in že parkrat dosegli, da so morali podjetniki sredi predstave prenehati z goljufivo filmsko propagando v prid boljševizma.« (6. februarja 1941) — Praksa pa kaže, da tudi ta načela ne veljajo nasproti raznim kinopodjetjem enako ob enakih filmih. Velja pač: Si duo faciunt... Ko je Cirkus z denarjem že odšel, je bil obisk — odpovedan.

Aleksa Matanović: Ujedinjenje Crne gore sa Srbijom. 49. knjiga Biblioteke »Politika i društvo«, Beograd 1941, Milorada Draškovića 14. Str. 40, cena 7 din.

Naša domovina. Časopis za jugoslovensku omladinu. Beograd, Francuska br. 36. (Za člane »Ferijalnega saveza« letna naročnina 10 din, za druge 30 din.)

Peter Pavlović: Juljska Krajina in Zadrška pokrajina. Imenoslovje in politično-upravna razdelitev. Priložen zemljevid. Ljubljana 1941. Strani 96. Cena 30 din.

»Družinske večernice«. Koroškim Slovencem za božič 1940. Uredil Vinko Zwitter. Strani 136. Založila Slovenska prosvetna zveza v Celovcu.

Časniki in časopisi:

»Nacija i politika«. Mesečno spisanje, Sofija, ul. Denkoglou No 2.

»Napred«. Izlazi sredom. Izdavačka zadruga »Politika i društvo«, Beograd.

Narodni list, tednik. Split, Narodni trg. Pretplata četvrtgodišnja 25 din.

Naš glas. Organ Saveza službenika socijalnog osiguranja u Beogradu.

Naš rod. Mladinski list JUU. Ljubljana, in 3 knjige vsako leto, stane 30 din.

Naša rast. Leposlovno glasilo mladine. Mesečnik. Ljubljana, Tomanova ul. 3.

Naša snaga. Časopis za nacionalnu, socijalnu i kulturnu obnovu. Beograd. :

Naša stvarnost. Beograd.

Naša volja. Glasilo jugoslovenske nacionalne mladine. Ljubljana, Masarykova 14.

Nationalsozialistische Monatshefte. Berlin NW. 7. Unter den Linden.

Njiva. Izdaja jo Del. kult. društvo »Ljudski oder« v Buenos Airesu UT.

Nova Evropa. Mesečnik. Zagreb, Preobraženska 6/1.

»Oj Doberdob«, glasilo Zveze bojevnika. Mesečnik. Ljubljana, Masarykova 14.

Orač. Za bodočnost slovenskega kmeta. Mesečnik. Ljubljana, Gospodetska c. 2.

Otec Paisij. Mesečno spisanje. Sofija Ul. Graf. Ignjatijev 13.

Planinski vestnik, Ljubljana.

Popotnik. Časopis za sodobno pedagogiko, Ljubljana.

La Porta Orientale. Rivista mensile di studi Guillian e Dalmati. Trieste (Trst).

Pregled. Časopis za politički i kulturni život. Sarajevo.

Proteus. Poljudnoznanstven list. Ljubljana.

Psychologie. Časopis pro teoretickou a užitou psychologii. Brno.

»Putnik«. Planinsko-turistička mesečna ilustrovana revija, Novi Sad.

Radio Ljubljana. Tednik za radiofonijo. Ljubljana, Mladošičeva c. 7.

Radnička zaštita. Socialno politička revija. Zagreb. Službeni glasnik SUZOR-a.

»Radničko osiguranje«. Upute i objašnjenja za radnike i poslodavce, Zagreb.

Slavia. Časopis pro slovanskou filologii. Praha.

Slavjanski vesti. Mesečen organ na slavjankoto društvo v Belgaria. Sofija.

»Slovenija« (Tednik) Ljubljana, Gosposka ul. 12.

Slovenski jezik. Glasilo Slavističnega društva v Ljubljani.

Slovenski list. Tednik južnoameričkih Slovencev. Buenos Aires.

Slovenski pravnik. Ljubljana.

Socialni arhiv. Središnja uprava za posredovanje rada. Beograd.

Sodobnost. Književna revija. Ljubljana.

Sokolska volja. Tednik. Ljubljana.

Srpski književni glasnik, Beograd.

Statistički godišnjak kr. Jugoslavije. Beograd.

Tehnika in gospodarstvo. Mesečnik Socialno-ekonomskog instituta v Ljubljani.

Tehniški nameštčenec. Trbovlje.

Trud i pravo. Mesečno spisanje. Sofija, Ul. Denkoglou No. 2.

»Turizem«. Revija za propagando turizma banovine Hrvatske in Slovenije. Uredništvo v Ljubljani, Knafljeva ul. 5 ter na Sušaku, Strossmayerova ulica 6. Izhaja mesečno, prinaša članke v slovenskem in srbohrvatskem jeziku in krasne pokrajinske slike. Celoletna naročnina 100 din.

Umetnost. Mesečnik za umetniško kulturo. Bogato ilustrirana revija. Ljubljana, Pod turnom 5. Letna naročnina 130 din.

Umetnost i kritika. Mesečnik za sva kulturna pitanja. Beograd. Pretpłata 50 din. Zdravniški vestnik. Strokovno glasilo. Ljubljana.

Znanost i život. Časopis za popularizaciju nauke. Zagreb. Nikolićeva ul. 14/III.

Zora. Časopis za družabno kulturo in izobrazbo. Društvo »Cankar« v Sarajevu.

Ženski vestnik. Mesečnik za vprašanja v ženskem pokretu. Ljubljana.

Život i rad. Socialno-književni časopis. Beograd.

Najboljši nadomestek za inozemske čaje!

Mešanica domačih čajnih rastlin!

Po odobrenju ministrstva socialne politike in narodnega
zdravja v Beogradu z dne 11. maja 1935 l. S. br. 14.004

Naprodaj pri: **Poslovalnici**
Kmetijske družbe z. z. o. j. v Ljubljani.

**ZAVAROVANJA VSEH
VRST — prevzema**

Slavija

v Ljubljani

**JUGOSLOVANSKA ZA-
VAROVALNA BANKA**

Podružnice: Beograd Sarajevo Osijek Ekspoziture: Maribor
Zagreb Novi Sad Split in Celje

Glavno ravnateljstvo v Ljubljani v novem posloppju — Gajeve ulica 2
Telefon: 21-75, 21-76, 21-77

NARODNA TISKARNA

V LJUBLJANI, KNAFLJEVA 5
IZVRŠUJE RAZLIČNE MODERNE
TISKOVINE OKUSNO, SOLID-
NO IN PO ZMERNIH CENAH

TELEFON ŠT. 31-22 — 31-26
POŠTNI ČEKOVNI RAČUN
V LJUBLJANI ŠTEV. 10.534